

Eivind Thorsen

Gjør rett og frykt ingen – Bjarne Aagaards kamp for en konsesjonsordning for hvalfangsten på 1930-tallet*

Bjarne Aagaard startet på slutten av 1920-tallet en kampanje for å bevare hvalfangsten som en varig næringsvei. Han var overbevist om at en konsesjonsordning var det eneste som kunne redde hvalbestanden og arbeidsplassene til tusenvis av nordmenn. Kampen for en bærekraftig hvalfangstnæring varte i mange år og skulle vise seg å koste Aagaard dyrt. Han fulgte sin overbevisning og var ikke redd for å skaffe seg mektige fiender. Selv om han var en av datidens viktigste kritikere av hvalfangstreguleringen, og en motstemme til hvalfangstnæringen, er han i dag nærmest glemt.¹

Forskning og kilder

Dagbladet kunne den 11. oktober 1929 rapportere til sine lesere at hvalfangstens fremtid var blitt bedømt av utenlandske sakkyndige. Vitenskapsmenn i Tyskland, Storbritannia, Frankrike og USA hadde uttalt seg, og konklusjonen var klar: Bestanden var truet.² Mens noen hevdet at det drepes dobbelt så mange hval som det blir født, hevdet andre sakkyndige at det for hver hval som fødes, drepes tre. Også her i Norge var kritiske stemmer mot det som av flere ble karakterisert som rovdrift på hvalbestanden, blitt tydelige. Og den tydeligste av dem alle tilhørte Bjarne Aagaard fra Sandefjord.

Artikkelen tar for seg Aagaards kamp på 1930-tallet for å få på plass en effektiv hvalfangstregulering i form av en konsesjonsordning. Aagaard var overbevist om at hvalbestanden var i sterk tilbakegang, og at hvalen ville bli utryddet innen få år om noe ikke ble gjort. Han fikk stor oppmerksomhet i media, og hadde et stort nettverk som gav tilgang til en rekke ledende aktører i norsk politikk og forvaltning. Vinteren 1934 sendte Aagaard et brev til statsminister Mowinkel (Venstre), der han innstendig anmodet om at statsministeren personlig måtte bidra slik at man fikk en konsesjonslov for hvalfangsten.³ Han

Skutt hval rett foran en hvalbåt. Bildet er tatt fra tønnå. Foto: Theodor Andersson / Hvalfangstmuseet.

* Artikkelen er fagfellevurdert

besøkte også kongen og andre samfunnstopper for å få hjelp til å innføre en slik lov. Hvordan kunne en konkursrammet mann fra Sandefjord, som i godt voksen alder begynte sin kamp for å bevare hvalbestanden, ha en åpen dør til disse personene? Hvilke nettverk hadde han, og hvordan brukte han dem? Mitt perspektiv er inspirert av aktør-nettverk-teori, der Aagaards handlinger og agenda i denne politiske debatten er i sentrum. Denne teorien, som ble utviklet av forskere som Bruno Latour og John Law, tar utgangspunkt i hvordan aktører i et nettverk agerer og samtidig påvirker hverandre.⁴ Den har tidligere vært benyttet i studier knyttet til hvalfangst. Blant annet hadde Ulf Ingemar Gustafsson god nytte av teorien i sitt ph.d.-arbeid, da han sammenliknet ulike hvalfangststasjoner i Arktis og Antarktis.⁵ Artikkelen kan karakteriseres som en form for mikrohistorie, der jeg forsøker å sette Aagaards personlige kamp for en konsesjonsordning inn i en større sammenheng som belyser politiske forhold knyttet til hvalfangstreguleringen. Arbeidet baserer seg på en nærlesning av korrespondansen mellom Bjarne Aagaard og diverse aktører. Aagaard møtte sterk motstand i hvalfangstkretsene og i forvaltningen, særlig i Hvalrådet. Hvorfor var en konsesjonsordning så vanskelig å få gjennomført? I sin iver etter å bevare hvalfangsten som en varig næringsvei skaffet Aagaard seg mange mektige motstandere. Han rettet en rekke krasse, personlige angrep mot innflytelsesrike personer i hvalfangstnæringen og i statsforvaltningen, noe han senere måtte betale dyrt for – da han ble motarbeidet av sine motstandere og havnet i store økonomiske vanskeligheter. Konsekvensene kampen for å bevare hvalbestanden fikk for Aagaard, blir belyst i artikkelens siste del.

Selv om Bjarne Aagaard var en profilert person, har han ikke fått mye omtale i den tradisjonelle hvalfangstlitteraturen. Jan Erik Ringstads artikkel «Bjarne Aagaard and his crusade against pelagic whaling in the late 1920s» representerer det mest omfattende arbeidet om ham.⁶ Ringstad tar særlig for seg den første fasen i Aagaards kampanje for å redde hvalbestanden. På mange måter fortsetter jeg der hvor Ringstad slapp, da jeg i større grad setter søkelys på Aagaards virke på 1930-tallet, og deretter på hvilke følger hans kampanje fikk for siste del av livet hans. Aagaard er nevnt flere steder i standardverket *Den moderne hvalfangsts historie* (bind tre) av Joh. N. Tønnessen.⁷ I tillegg er han omtalt i publikasjoner som *Hvaleventyret* av Andreas Tjernshaugen og i Morten Haugdahls doktorgradsavhandling *Fornuft og følelser*, for å nevne noen.⁸ Når det gjelder Aagaards liv i Larvik før han dedikerte seg til antarktiske studier, har publikasjonen *Farriskildene i Larvik gjennom 150 år* vært til stor nytte.⁹ Arkivmaterialet som er brukt i arbeidet, er hentet fra Vestfoldarkivet og Riksarkivet. Jeg har hatt stor nytte av Bjarne Aagaards arkiv, Hvalrådets arkiv, Fiskeridepartementets arkiv (fangstkontoret), og ikke minst avisutklipp. Selv om Bjarne Aagaard var en

av samtidens tydeligste kritikere av hvalfangstnæringen og norsk hvalfangstpolitikk, er han i dag nærmest ukjent. I denne artikkelen ønsker jeg å kaste lys over en markant skikkelse som ikke har fått den plassen han fortjener i hvalfangsthistorien.

Tidlige advarsler om overbeskatning

Da hvalfangst fra Finnmarkskysten ble forbudt i 1904, hadde norske selskaper allerede startet fangst flere steder utenfor landets grenser. Det argentinske selskapet Compañía Argentina de Pesca etablerte en hvalfangststasjon i Grytviken på Sør-Georgia i 1904, og den subantarktiske øya ble de neste årene sentrum for den moderne hvalfangsten.

Sør-Georgia er britisk og hører inn under jurisdiksjonen til guvernøren på Falklandsøyene. I 1906 ble den første hvalfangstreguleringen i området innført. For å kunne etablere landstasjoner i the Falkland Islands Dependencies var det nødvendig med lisens, antall hvalbåter ble begrenset, og full utnyttelse av hvalen ble et krav. Det ble også ansatt en magistrat for å kontrollere virksomheten på landstasjonene. Arkitekten bak reguleringen var guvernøren på Falklandsøyene, William Lamond Allardyce. Meningene om Allardyce er delte, men han blir av flere ansett som en pioner innenfor naturvern som tidlig så farene ved for stor beskatning.¹⁰ Forfatteren Stephen Palmer hevder

Grytviken ble i 1904 etablert som den første landstasjonen på Sør-Georgia. Fotografiet viser flensing av hval på flenseplan. Foto: Theodor Andersson / Hvalfangstmuseet.

blant annet at kolonien var heldig som hadde en guvernør av et slikt kaliber i denne perioden med kraftig vekst i hvalfangsten.¹¹ Bjørn Basberg, professor i økonomisk historie, deler Palmers positive syn på guvernørens virke når han skriver at Allardyce var forut for sin tid når det gjaldt forvaltning av hvalressursene.¹² Hvorvidt reguleringen skyldtes at Allardyce var oppriktig bekymret for hvalbestanden, kan diskuteres. Graham Burnett hevder i sitt omfattende verk *The Sounding of the Whale* at guvernørens tiltak ikke må forveksles med dette, men at reguleringen snarere var økonomisk motivert og sprang ut fra et ønske om å bevare hvalfangstindustrien.¹³ Overbeskatning ville kunne frarøve kolonien mulige fremtidige inntekter. Enkelte norske publikasjoner fremstiller Allardyce i et negativt lys på grunn av oppfatningen om at han favoriserte britiske selskaper, og at han la for mange restriksjoner på hvalfangsten.¹⁴ Tønnesen hevder at Allardyce ikke forstod den politiske rekkevidden av hvalfangsten, og at han etterlot seg et kontor i kaos da han i 1915 forlot Falklandsøyene.¹⁵ Det er likevel ingen tvil om at Allardyce på et tidlig tidspunkt så farene ved ukontrollert fangst, og at han stod bak den første reguleringen av hvalfangst i området.¹⁶

Bekymringer knyttet til hvalbestandens fremtid økte i takt med etableringen av nye fangststasjoner, og det er flere eksempler på at zoologer og andre vitenskapsmenn tidlig tok opp kampen mot hvalfangst. Hvalfangsthistorikeren Klaus Barthelmess peker på at det i Canada, USA, Storbritannia og Frankrike i første rekke var ønsket om å bevare hvalfangsten som en langsiktig næring som var motivasjonen for å få en effektiv regulering på plass.¹⁷ I Sveits, Tyskland og Østerrike var motstanden mot hvalfangst i større grad sprunget ut fra et naturvernperspektiv. Den sveitsiske forskeren Paul Sarasin var denne bevegelsens fremste talsmann. Han var svært delaktig i opprettelsen av *The Consultative Commission for the Protection of World Nature* i 1913, hvis fremste oppgave var å beskytte hvalbestanden. Norge var under opprettelsen av dette organet representert ved fiskeridirektør Johan Hjort. Sarasin uttalte at flytende kokerier var en oppfinnelse som med matematisk sikkerhet, og i løpet av kort tid, ville føre til hvalenes undergang.¹⁸ Selv om utbruddet av første verdenskrig satte en stopper for organisasjonens arbeid, er det åpenbart at det allerede den gang fantes sterke krefter fra vitenskapelig hold som arbeidet for å beskytte hvalbestanden.

I internasjonal presse kan vi tidlig spore kritikk mot norsk hvalfangst i Antarktis. *Norges Handels og Sjøfartstidene* gjengav i januar 1914 en artikkel som var trykket i den britiske økonomi- og næringslivsavisen *Financial Times*. Der fremgikk det at sesongen 1913 hadde vært særdeles gunstig, og at verdens samlede produksjon av hvalolje var anslått til cirka 800 000 fat.¹⁹ Med så

høy produksjon var det tegn på at hvalfangsten ikke ville vare særlig lenge. *Norges Handels og Sjøfartstidende* hadde som motsvar intervjuet bestyreren i Den norske Hvalfangerforening, O.A. Larsen, som mente at det ikke var noen grunn til å tro at hvalbestanden gikk sin fullstendige undergang i møte. Han hevdet at kapitaltilstrømmingen ville stoppe, og at næringen på den måten ville regulere seg selv dersom hvalbestanden gikk merkbart ned. Argumentet om at hvalfangstselskapene ville stanse investeringene når fangsten ikke lenger var lønnsom, og på den måten legge seg på et fornuftig nivå, ble en gjenganger i debatten 15 år senere. Juristen og politikerer Arnold Ræstad var en av dem som sterkest forfektet dette synet. Han var engasjert i Folkeforbundet og regnes som en av det tidlige 1900-tallets mest innflytelsesrike offentlige personer her til lands.²⁰ Han hevdet at fangsten ville opphøre med en gang hvalbestanden merkbart minket, og at det derfor ikke var noen fare for at hvalen i Antarktis ville bli utryddet.²¹ Hvalfangstrederer Anders Jahre brukte også dette som begrunnelse for at en omfattende regulering av fangsten ikke var nødvendig. Dette synet har likheter med de økonomiske ideene til Adam Smith, og ikke minst laissez faire-politikken, som er basert på at det økonomiske livet fungerer best hvis det får lov til å regulere seg selv uten innblanding fra staten. *Østlands-Posten* benyttet seg av en slik argumentasjon i 1928, da avisen forsvarte norsk hvalfangst mot uttalelsene til dr. Stanley Kemp, lederen av den britiske Discovery-ekspedisjonen.²² Dette var en forskningsekspedisjon som blant annet studerte hvalens biologi. Kems påstand om at fredning av hvalen i Antarktis var det eneste som kunne forhindre en gjentakelse av erfaringene fra den nordlige halvkule, ble avfeid som en uholdbar sammenlikning. Avisen hevdet at fangsten ville opphøre med en gang den ikke lenger var lønnsom, og da ville det fortsatt være mer enn nok hval igjen til å opprettholde bestanden. Avisen var svært kritisk til den britiske vitenskapsmannen og hans kollegaer for at de hadde gått i gang med en antinorsk agitasjon av slike dimensjoner at den forplantet seg gjennom verdenspressen.

Dr. José León Suarez blir av Morten Haugdahl karakterisert som en alarmist, da han i 1925 påstod at de store hvalene hadde høyst ti år igjen før utryddelse.²³ Han representerte Argentina i Folkeforbundets komité for internasjonale overenskomster om folkerettsspørsmål. Suarez hevdet at de gjeldende avtalene om utnyttelse av havets rikdommer ikke var tilstrekkelige for å beskytte hvalen. Nye internasjonale forskrifter var nødvendig. Da motstanderne til Suarez gjorde narr av ham med karakteristikk som hysterisk og pessimistisk, tok Aagaard ham i forsvar.²⁴ Aagaard hevdet at Suarez ikke svelget hvalfangstdisponentenes champagne og kaviar, men av ideelle grunner arbeidet for beskyttelse av hvalbestanden.²⁵

Bjarne Aagaard – En vestfolding på de syv hav

Bjarne Aagaard, som selv ikke hadde bakgrunn fra hvalfangst, ble den fremste kritikeren av norsk hvalfangstpolitikk fra slutten av 1920-tallet og frem mot andre verdenskrig. Aagaard ble født i Sandefjord i 1873, som nest eldst i en søskenflokk på ti. 14 år gammel begynte han som læregutt hos en kjøpmann i Sandefjord, før han året etter dro til sjøs. En onkel sørget for at Aagaard som 17-åring ble ansatt ved et shippingkontor i Glasgow. 25 år gammel startet han for seg selv som skipsmegler, da han i Hamburg etablerte selskapet Aagaard & Heitmann sammen med en kollega. Aagaard opprettet i 1902 et avdelingskontor i Narvik og sikret seg samtidig kontrakten på levering av jernmalm fra Narvik og Luleå til Europa, så langt tidenes største norske shippingkontrakt.²⁶ I 1904 opprettet han selskapet Aagaard, Thoresen & Co. i Hong Kong, senere med filialer i Kobe og Yokohama. Selv om Aagaard i flere år befant seg i Asia, forhindret det ham ikke fra å delta i samfunnsdebatten, og han var glødende opptatt av samfunnsspørsmål hjemme i Norge. I forbindelse med unionsoppløsningen i 1905 skrev han innlegg i flere japanske aviser, blant annet i *Kobe Herald* og *The Japan Chronicle*, der han tok for seg unionskonflikten mellom Norge og Sverige.²⁷ På vegne av norske sjømenn og nordmenn bosatt i Øst-Asia sendte han et brev til Stortinget, der han takket for Stortingets opptreden i forbindelse med landets uavhengighet.²⁸ Det nye kongeparet ankom den norske hovedstaden den 25. november 1905. Samme dag ble følgende telegram sendt til kongeparet fra Bjarne Aagaard i Hong Kong: «Flaggene vaier fra hundrede master. Tusinde nordmænd fra hjemmet fjærnet, hylder i tanken sin konge og dronning. Leve det elskede fædreland.»²⁹ Fem dager senere kom svaret fra kongen, der han og dronningen bad Aagaard hilse til nordmenn i Hong Kong som så hjertelig hadde ønsket dem velkommen til deres kjære, fjerne fedreland.³⁰ Også i forbindelse med kroningen i Trondheim den 22. juni 1906 sendte Aagaard personlig telegram til kongen.³¹ Avisinnleggene og telegrammene til Stortinget og kongehuset vitner om at Aagaard så på seg selv som en viktig mann, som en del av samfunnseliten. Men det viser også hans evne til å vinne innpass i de øverste lag av samfunnet. Aagaard var en dyktig nettverksbygger, noe som var avgjørende for hans suksess som skipsmegler, men også da han senere tok kampen for å redde hvalbestanden helt til maktens øverste sirkler.

I 1907 giftet Aagaard seg med svenske Cecilia Wilhelmina Bergdahl, og etter hvert fikk de tre sønner: Bjørn, Reidar og Cecil. Aagaard vendte hjem til Norge i 1909, men ble ikke værende lenge. I 1911 og 1912 oppholdt han seg i Sør-Amerika, særlig i Chile, for å undersøke forretningsmuligheter med tanke på åpningen av Panamakanalen.³² Det var derimot ikke etablering av fraktruter til vestkysten av Sør-Amerika som ble Aagaards neste store prosjekt. Da han vendte tilbake

til Norge, kastet han seg over et felt han hadde vært interessert i helt siden 1910, nemlig mineralvann. I samarbeid med Vestfold Bryggeri hadde Larvik Bad siden 1907 solgt mineralvann under navnet Salus, basert på kildene ved Bøkkerfjellet i Larvik. I 1912 hadde Aagaard overtatt salget av Salus, og han reiste rundt i Europa for å lære seg mer om den europeiske mineralvannindustrien. Dette vitner om hans grundighet i alt han foretok seg. Han overtok etter hvert rettighetene til Salus-kilden og etablerte i 1915 A/S Norske Mineralkilder. Bedriften overtok aksjemajoriteten i Larvik Bad, og Bjarne Aagaard ble direktør ved badet.

Aagaards opphold rundt om i verden hadde skaffet ham et stort nettverk, og det kan virke som om han likte å omgi seg med kjente personer. Han besøkte over femti land i fire verdensdeler og var ifølge *Norsk Hvalfangst-Tidene* trolig en av landets mest bereiste personer.³³ Larvik Bad var en periode et populært sted for kultureliten, og direktøren var ikke fremmed for å underholde gjestene ved selv å ta plass ved flygelet.³⁴ Da forfatteren Knut Hamsun med familie i 1917 planla flytting fra Hamarøy i Nordland til Larvik, tilbød Bjarne Aagaard familien Hamsun opphold på Larvik Bad mens villaen de hadde kjøpt, ble pusset opp.³⁵ Kontakten mellom Aagaard og Hamsun var oppstått gjennom Aagaards arbeid med kulturhistoriske bøker og oversetting av orientalske dikt.³⁶ Hamsun takket ja til Aagaards tilbud, og de to familiene ble godt kjent den korte tiden familien Hamsun oppholdt seg i Larvik. Marie Hamsun skriver i sin selvbiografi, *Regnbuen*, at familien ble fyrstelig installert, fikk en herskapskokke til sin disposisjon, og gikk til et festbord hver dag.³⁷ Marie Hamsun og Cecilia Aagaard ble fortrolige venninner, og de holdt kontakten flere tiår etter at familien Hamsun hadde flyttet fra Larvik. De slet begge med kravstore ektemenn, noe som kan ha medvirket til denne fortroligheten. Hamsuns yngste datter (født i 1917) fikk navnet Cecilia, inspirert av fru Aagaard, som også var gudmor for barnet.³⁸

Fall i aksjemarkedet og synkende eiendomspriser skapte imidlertid vanskeligheter for driften av A/S Norske Mineralkilder. Aagaard, som året før hadde overtatt det svenske konsulat i Larvik, fikk i 1921 sparken som direktør. Han tapte hele sin investering på over 1 million kroner. I tillegg brant hjemmet hans, Villa Farris, ned i 1923. Fire bind av verket *Irans historie, kultur- og litteraturhistorie* som

Portrett av Bjarne Aagaard. Foto: ukjent / Hvalfangstmuseet.

Aagaard hadde skrevet manus til, gikk tapt i brannen. Det stod med andre ord ikke så bra til med Aagaard da han i 1927, etter å ha vært bosatt en periode i London, tok kontakt med hvalfangstrederen Lars Christensen med ideen om å engasjere seg i polarhistorie. Dette resulterte blant annet i utgivelsen av de to første bindene av *Fangst og forskning i Sydishavet* i 1930.³⁹ Aagaard skriver i forordet til første bind at han med glede hadde tatt imot utfordringen fra Lars Christensen om å skrive en historisk beretning om hvalfangsten sydpå.⁴⁰ Selv om han aldri hadde vært direkte involvert i hvalfangst, hadde han helt siden barndommen fulgt næringen med interesse. På slutten av 1920-tallet var Aagaard med andre ord dypt engasjert i norsk polarhistorie. Dette forklarer hvorfor hans kamp for bevaring av hvalbestanden startet på dette tidspunktet, noe han også gav uttrykk for i en artikkel i *Tidens Tegn* i 1929.⁴¹

For å forstå hvorfor Bjarne Aagaard havnet i konflikt med så mange av sine meningsmotstandere, må vi se litt nærmere på hans personlighet. Aagaard blir beskrevet som en elskverdig og beleven selskapsmann, men også som en temperamentsfull ordensmann til det pertentlige.⁴² Ringstad skriver at Aagaard var en mann som ikke skydde konflikter, men som også hadde en myk side, alltid glad og likendes.⁴³ Likevel utgjorde konflikt og uvennskap en stor del av livet hans. I forbindelse med oppstarten av A/S Norske Mineralkilder havnet han ofte i konflikter med Vestfold Bryggeri.⁴⁴ Forholdet til Knut Hamsun skar seg fullstendig da Aagaard tok Victoria Hamsun, en datter fra Hamsuns første ekteskap, i forsvar i forbindelse med hennes konflikt med sin berømte far.⁴⁵ Dikteren Herman Wildenvey oppholdt seg en periode på Larvik Bad som gjest hos Aagaard.

Fotografi fra stuen på Brunla Gård ved Stavern, der Aagaard bodde den siste delen av sitt liv. Foto: Jacob Emanuel Ludwigsen / Larvik Museum.

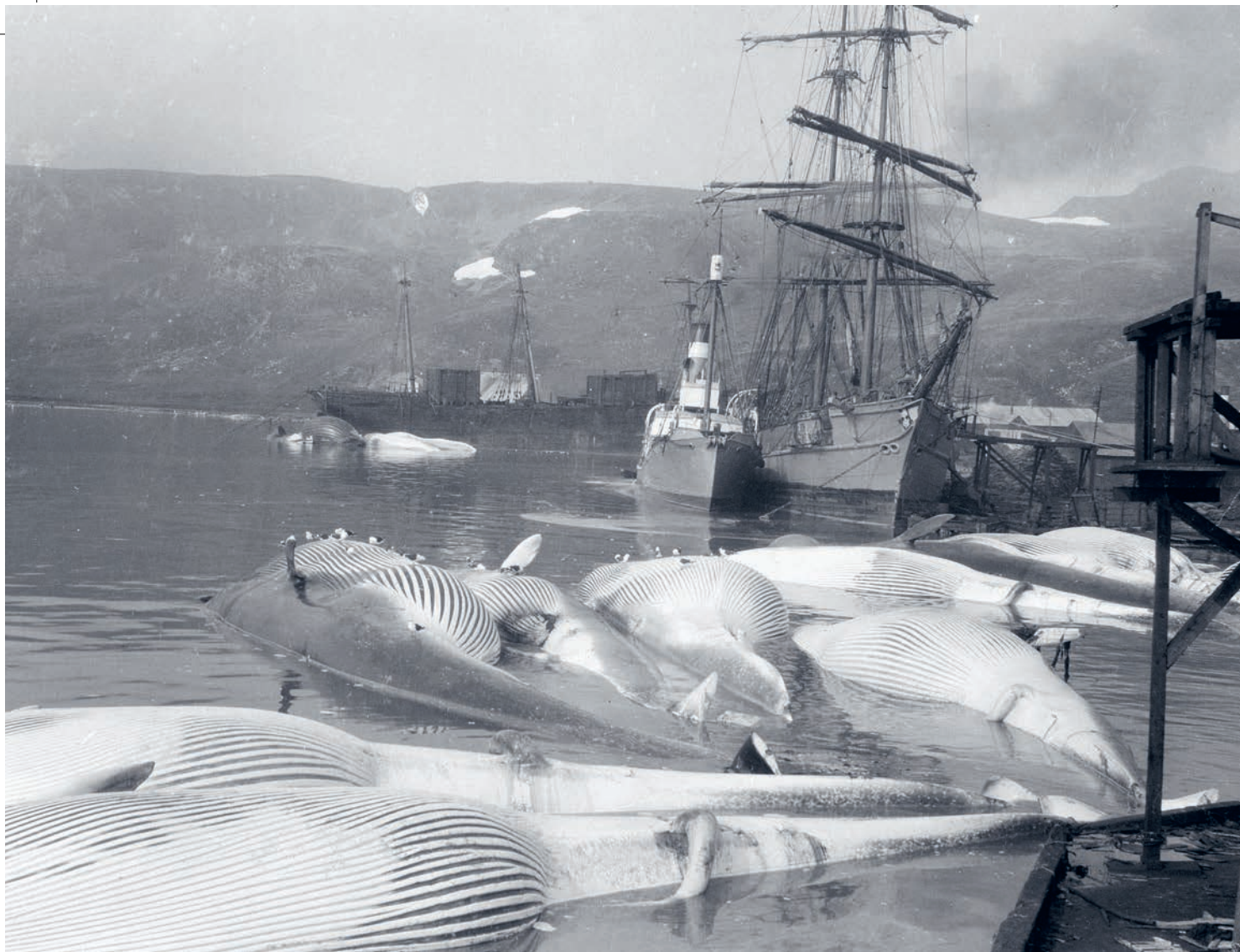

I 1926 havnet de to i en voldsom konflikt, og Wildenvey skrev et skuespill for å hevne seg på Aagaard-paret. Cecilia ble blant annet omtalt som «en gammel røy». Aagaard skrev rasende til Wildenvey at han hadde skaffet seg en hundepisk som han hadde til hensikt å anvende på dikteren, en sak som ble slått opp i aviser i Norge, Danmark og Tyskland.⁴⁶ Ekteskapet mellom Bjarne og Cecilia viste seg ikke å holde, og ble formelt oppløst våren 1933. Samlivet hadde da vært over i flere år, og konfliktnivået hadde til tider vært meget høyt.⁴⁷ Etter skilsmissen var de tidligere ektefellene flere ganger i konflikt med hverandre om underholdsbidrag til Cecilia. Det var likevel da han på slutten av 1920-tallet gjorde kampen for hvalbestanden til sin fanesak, at han tok omfanget av krangel og konflikt til et nytt nivå. I årene som fulgte, kom han på kant med representanter for norske myndigheter, Hvalrådet og hvalfangstnæringen.

Aagaards kamp for en konsesjonsordning

Ringstad analyserer i sin artikkel hvordan Aagaard gjennom innlegg i en rekke aviser startet sin kamp for å redde hvalbestanden. Som Ringstad påpeker, var ikke Aagaards motivasjon å stanse hvalfangsten. Hans ønske var å bevare næringen som en varig arbeidsplass for tusenvis av nordmenn.⁴⁸ En konsesjonsordning var for ham det viktigste virkemiddelet for å oppnå dette. Konsesjoner var på ingen måte nytt i norsk politikk da Aagaard kjempet for å få dette innført for hvalfangsten. Stortinget vedtok fra 1906 til 1917 en rekke konsesjonslover for vannkraft og andre naturressurser. Staten fikk ved disse lovene makt til å sette betingelser for utbygging og utnyttelse av norske vassdrag. Innføringen av konsesjonslovene var en av de store politiske sakene i Norge i denne perioden.⁴⁹

Prinsipielt var Aagaard i utgangspunktet imot direktiv og konsesjonslover. For ham hadde disse alltid fremstått som uhyrligheter som på alle måter burde bekjempes.⁵⁰ På grunn av faren for at hvalbestanden kunne bli utryddet, var han imidlertid kommet frem til at en konsesjonsordning var det eneste middelet som kunne redde hvalfangsten fra undergang. En slik lov ville gi myndighetene makt til å gi eller nekte selskaper konsesjon til å drive fangst. En konsesjonslov måtte også kunne nekte norske statsborgere å drive fangst på skip uten konsesjon, selv om skipene var eid av utenlandske selskaper. Konsesjoner ville gjøre det vanskeligere for folk som Anders Jahre å hente kapital fra utlandet for å utruste nye ekspedisjoner. Hvilke redere ville investere i hvalbåter og kokerier hvis man ikke på forhånd visste om konsesjon ville bli gitt? For Aagaard var det uforståelig at Norge ikke nektet nordmenn å delta i ikke-konsesjonert hvalfangst, når man allerede gjorde det i pelselfangsten.⁵¹ Selv om han mente at en slik lov ville være noe av det mest drastiske en regjering kunne vedta,

Bjarne Aagaard mente at fangsten var for stor, og ivret for en konsesjonsordning. På fotografiet fra Grytviken ser vi hval som venter på å bli opparbeidet. Bak ligger en hvalbåt og seilskipet «Tijuca». Foto: Theodor Andersson / Hvalfangstmuseet.

ville effekten av en slik ordning legge en effektiv demper på utvidelsestrangen. Aagaard hevdet at det ikke

... skulle volde en maalbeidst og handlekraftig regjering nogen uovervindelig vanskelighet, at faa Stortinget vækket op til bevidsthet om at det ikke nytter for os at slaa oss paa vort bryst og takke Gud at vi har gjort mere end andre nationer, men at vi, som i første rekke utrydder hvalen har til uavvigelig pligt at gjennomføre en koncessionslov, som gjør det mulig for magthaverne at gi koncession eller at undlate det, som tilfældet måtte tilsi.⁵²

Det er viktig å være klar over at Aagaard ikke så alle hvalfangstselskapene under ett. Han hadde respekt for de etablerte, tradisjonelle selskapene som hadde utviklet næringen. Det var de nye kapitalistene – eller gründerne, som han kalte dem – som etter hans mening kun var ute etter å fylle sine egne lommer, han

ville til livs. Ifølge ham var det de som stod bak den store utvidelsen av fangstflåten som bidro til å ødelegge norsk hvalfangst. Den fremste representanten for denne gruppen var, ifølge Aagaard, Anders Jahre.⁵³ At det var nykommerne i hvalfangsten han rettet skytset mot, kom tydelig frem i en artikkel han skrev i *Norges Handels og Sjøfartstidende* i april 1929:

Konsesjon for all fangst og ikke bare den på våre kyster bør være løsenet, og sådan konsesjon bør forbeholdes våre gamle, vel innarbeidede hvalfangerselskaper – ikke gründere og spekulanter, der burde sette sig et verdigere mål enn storhvalenes utryddelse gjennom rovdrift, småkapitalisters ruin og arbeidsløshet for tusener av våre dyktige fangstfolk.⁵⁴

Norske myndigheter gjorde ifølge Aagaard ingenting for å stanse spekulantene som bar hovedansvaret for at hvalbestanden og den norske hvalfangstnæringen nå gikk sin undergang i møte. I et brev til Handelsdepartementet, skrevet i en meget skarp tone, la han ikke skjul på hva han mente om myndighetene og hvalfangstredernes roller: «Imens utnytter gründerne regjeringens og Stortingets frygt og gjør alt hvad de vil mens de ler av vore myndigheter og harcellerer dem. For denne svakhets skyld – for mangelen paa fremsyn, sund fornuft og mands mot hos magthaverne – vil kommende generationer lide, mens vor egen lar champagnen strømme ved nye stabelavløpninger.»⁵⁵

Fra landstasjonen i Grytviken. Flenserne har mye å gjøre, og flere hvaler ligger klar for opparbeiding. Foto: Theodor Andersson / Hvalfangstmuseet.

Hvalrådet – Aagaards syndebygg

Hvalrådet ble opprettet i 1929 og var et organ som blant annet skulle ha en rådgivende funksjon overfor regjeringen i spørsmål knyttet til hvalfangst. I tillegg skulle det danne en forbindelse mellom hvalfangstnæringen og myndighetene.⁵⁶ Rådet bestod i begynnelsen av tre personer: byråsjef i Handelsdepartementet Ragnvald Walnum (formann), professor Johan Hjort og sjøfartsdirektør Erling Bryn, men ble senere utvidet med flere. Fra 1936 var også hvalfangstselskapene og mannskapsorganisasjonene representert. Aagaard gav Hvalrådets medlemmer mye av skylden for problemene i hvalfangsten og krevde gjentatte ganger deres avgang. Etter hans oppfatning var den store synden blitt begått under en konferanse i Berlin i 1930, der situasjonen i hvalfangsten var blitt drøftet. Så sent som i 1939 karakteriserte han utfallet av konferansen som følger: «Den største ulykke som har rammet norsk hvalfangst i de siste tolv år.»⁵⁷ Storbritannia hadde ifølge Aagaard tilbudt Norge en effektiv konsesjonsordning, noe Norge ikke hadde vært villig til å gå med på. Aagaard hevdet at det engelske forslaget helt og holdent var blitt forfusket av Hvalrådet og funksjonærer i Handelsdepartementet.⁵⁸ De ansvarlige for Berlin-skandalen måtte «røkes ut og ikke ha mer med saken å gjøre».⁵⁹ Aagaard bad innstendig handelsminister Alfred Madsen (Arbeiderpartiet) om å iverksette en inngående, upartisk undersøkelse av handlingene til Hvalrådets medlemmer, der Berlin-skandalen var sentral.⁶⁰ Han var selv villig til å bevise at Hvalrådets virksomhet i mange år hadde vært direkte skadelig for næringen. Hvis dette ikke kunne bevises, fortjente han selv straff.

Mye av skytset ble rettet mot Johan Hjort og Ragnvald Walnum. Førstnevnte ble kritisert for å ha tatt hvalfangstrederne, det vil si spekulantene, i forsvar.⁶¹ Aagaard var imidlertid ikke alene om å kritisere Hjort for dette. Sidney Harmer, en av zoologene som var mest skeptisk til omfanget av hvalfangsten i Antarktis, hevdet at Hjorts nære bånd til hvalfangstindustrien gjorde det vanskelig for han å vurdere fangsten på en objektiv måte. Harmer så på seg selv som en venn av hvalen og ikke av hvalfangeren, mens Hjort – ifølge ham – var det motsatte.⁶² Under et møte i London tilbake i 1914 hadde mulighetene for fangstbegrensninger blitt diskutert. Hjorts meninger sammenfalt med hvalfangstnæringens interesser i så stor grad at britiske T.E. Salvesen, direktør for verdens største hvalfangstselskap, ville at Hjort skulle representere selskapets synspunkter.⁶³ Aagaard mente at Hvalrådets medlemmer mot bedre vitende hadde villedet Stortinget, regjeringen og offentligheten, og at de i mange år hadde vært til uopprettelig skade for landet. I stedet for å arbeide for å bevare hvalfangsten som en varig næring, hadde de løpt storspekulantenes ærend.⁶⁴ Disse ordene er hentet fra en artikkel Aagaard skrev i 1936 under overskriften «Storhvalens utryddelse». Anklagene var så krasse at *Arbeiderbladet* nektet å trykke den.

Walnum var, i tillegg til sitt verv i Hvalrådet, byråsjef i Handelsdepartementet, en dobbeltrolle Aagaard mente var svært uheldig. Det at formannen i Hvalrådet dermed gav råd til seg selv, var uakseptabelt.

Det er ikke alltid så enkelt å se hva konkret Aagaard siktet til når han gjentatte ganger hevdet at Hvalrådets arbeid hadde vært til skade for hvalfangstnæringen og landet. Beskyldningene var ikke alltid begrunnet i avisinnleggene. Mye tyder på at det var de norske representantenes handlinger på konferansen i Berlin i 1930 som flere år senere fortsatt var den viktigste årsaken til Aagaards «slakt» av Hvalrådets arbeid. Til forsvar hevdet Walnum at regjeringen, med enstemmig tilslutning fra Stortinget, allerede ved Hvalrådets opprettelse i 1929 hadde besluttet at man ikke skulle gå inn for konsesjonslinjen. Aagaard responderte med at dette utelukkende skyldtes at myndighetene hadde hatt så slette rådgivere som Hvalrådets medlemmer, og at Walnum i sin forkastelige dobbeltrolle ikke hadde gjort sin plikt, som var å beskytte norsk hvalfangst.⁶⁵ «... uten at man noen gang har villet lytte til mine advarsler, uten at det en eneste gang har lyktes mig å åpne øinene på våre snorkende autoriteter, som sov sin blide søvn på de narkotiske dektokter som deres slette rådgivere gav dem å drikke.»⁶⁶

Også Johan Hjort tok sterk avstand fra Aagaards anklager knyttet til konferansen i Berlin. Han hevdet at man i Storbritannia kun hadde overveid spørsmålet om en konsesjonsordning, men at dette var blitt forkastet på grunn av vanskeligheter med å få en slik ordning innført.⁶⁷ De britiske representantene i Berlin hadde derfor, ifølge Hjort, kun villet diskutere en konsesjonsordning. De hadde ikke mandat fra sin regjering til å faktisk godta en slik avtale. Dette fikk Hjort bekreftet fra britisk hold da Henry G. Maurice i Ministry of Agriculture and Fisheries skrev følgende: «The British Government did not at any time propose that whaling should be limited by limitation of licences.»⁶⁸ Dette peker i retning av at Aagaards kritikk av den norske innsatsen i Berlin i 1930 var misforstått og feilplassert. Hjort hevdet at Aagaards påstander var fullstendig ubegrunnede, og at artiklene hans måtte betegnes som helt uetterrettelige. Aagaard ønsket nå å opptre som historiker, når det ifølge Hjort «intetsomhelst forhold finnes mellom hans pretensjoner og hans prestasjoner».⁶⁹

Misforstod Aagaard begrepet konsesjon?

En viktig årsak til uenigheten mellom Aagaard og norske myndigheter når det gjelder det britiske forslaget i Berlin, synes å bunne i ulik forståelse av begrepet konsesjon. Mens Aagaard mente at en engelsk *license* var synonymt med en norsk konsesjon, hevdet Walnum med flere det motsatte. Sistnevnte og hans meningsfeller forfektet at license i realiteten var en fangst- og sjødyktighetsattest, og mye

tyder på at dette norske offisielle synet var det rette. Den britiske legasjonen hadde gjort det klart overfor Walnum at den nasjonale hvalloven ikke tillot at det ble gjort forskjell på selskapene som søkte lisens. Oppfylte et hvalfangstselskap lovens bestemmelser, var det berettiget til lisens. Også Tønnessen skriver i *Den moderne hvalfangsts historie* at Aagaard helt uriktig hevdet at Storbritannia i 1930 hadde tilbudt Norge et system som kunne begrense antallet ekspedisjoner. Gunnar Jahn, medlem i Committee for Whaling Statistics og direktør i Statistisk sentralbyrå, hadde forgjeves forsøkt å få Aagaard til å forstå denne forskjellen. Ifølge Tønnessen hadde Aagaard heller – med fanatisk stahet – veltet ansvaret for problemene over på Hvalrådet og Johan Hjort.⁷⁰ Det er verdt å merke seg at Tønnessen ikke kan kalles helt objektiv i denne sammenhengen. *Den moderne hvalfangsts historie* var et bestillingsverk fra en rekke av de største hvalfangstselskapene, og fremtredende redere som Johan Rasmussen, Peder G. Melsom og Hans Winge Sørensen satt i bokkomiteen. Disse var sentrale aktører i industrien som verket skulle omhandle, og de deltok aktivt med kommentarer og justeringer til tekstutkastene de ble fremlagt.⁷¹ Morten Haugdahl hevder at Tønnessen har en lite kritisk vurdering av hvalfangstindustrien, og at hans verk er et monument over denne.⁷² Det er likevel sannsynlig at Aagaard hadde misforstått forskjellen på de to begrepene, sett i lys av at Walnum hadde mottatt en redegjørelse fra britisk hold.

Denne misforståelsen, eller uenigheten – siden det ikke kan konkluderes med at Aagaard nødvendigvis hadde misforstått, men simpelthen tolket innholdet i begrepet på en annen måte – forplantet seg så videre i striden om hvalfangstreguleringen. Når Aagaard ved en rekke anledninger hevdet at Storbritannia hadde forsøkt å regulere hvalfangsten siden 1930, svarte Walnum med at Norge inntil 1935 var det eneste landet som hadde forsøkt dette på det frie hav. Walnum argumenterte videre med at Norge lenge hadde forsøkt å få Storbritannia til å slutte seg til den internasjonale hvalfangstkonvensjonen, og at Norge hadde innført videre fredningsbestemmelser til tross for manglende tilslutning fra britisk side.⁷³ Avstanden var med andre ord så stor at utgangspunktet for en konstruktiv debatt ikke var til stede. Aagaards angrep på Hvalrådet, og hans oppfordring til Hjort og Walnum om å trekke seg fra sine stillinger, gikk ikke upåaktet hen. Synspunktene hans fikk liten støtte i *Norges Handels og Sjøfartstidende*, hvor man kunne lese følgende:

Hvilke synder kan spesielt overføres Hjort og byråsjef Walnum? Hr. Aagaard gir ikke nærmere beskjed. Vi tror dog straks å kunne si at de intet har gjort og heller intet undlatt, som kunne hatt den effekt at de 10 000 mann med de 20 000 forsørgede vilde vært i en vesentlig annen stilling.⁷⁴

Hvalfangstflåten lå i opplag denne sesongen.

Konflikten eskalerer

Konflikten mellom Walnum og Aagaard pågikk over flere år på 1930-tallet. Under et foredrag i Det Norske Videnskaps-Akademi i september 1931 hamret Aagaard løs på hvordan norske myndigheter hadde sviktet sitt mandat.⁷⁵ I salen satt blant andre statsminister Peder Kolstad (Bondepartiet), handelsministeren og flere vitenskapsfolk. Aagaards angrep var så krasse at rektor ved Universitetet i Oslo, Sem Sæland, bad om ordet etter foredraget. Han fortalte at han hadde lyttet med stigende forundring, og kom med kritikk for at Aagaard i det hele tatt var blitt invitert.⁷⁶ Også byråsjef Walnum fikk ordet. Han gikk hardt ut mot foredraget som han hevdet var malplassert og hadde gitt et helt feilaktig bilde av statens rolle for å beskytte hvalbestanden. Han påpekte igjen at spørsmålet om konsesjoner var blitt behandlet av myndighetene lenge før Aagaard hadde startet sin kampanje for å få en slik ordning innført. Grunnen til at man ikke hadde slått inn på en slik vei, var frykten for at norske hvalfangstselskaper da ville flagge ut. Han kom også inn på situasjonen rundt hvalbestandens fremtid. Walnum hadde ingen tro på at norsk hvalfangst var død, og mente at det ikke var grunn til å se pessimistisk på situasjonen. Det var ikke bevist at hvalbestanden ville bli overbeskattet, og det var ikke riktig at det kun var én fast hvalbestand man beskattet i Antarktis. Stadig kom det hval til fra alle kanter.⁷⁷ Det er oppsiktsvekkende at Hvalrådets formann, som ledet et organ som skulle råde myndighetene i hvalfangstspørsmål, så sent som i 1931 ikke ville ta inn over seg muligheten for at det gikk nedover med hvalbestanden. Som nevnt var Walnum også byråsjef i Handelsdepartementet, og talte dermed på vegne av norske myndigheter. Uttalelsene hans viser at han i dette spørsmålet var mer på linje med hvalfangstnæringen, og de kunne like gjerne ha vært gitt av Anders Jahre. Det er derfor ikke unaturlig at Walnum ble en av Aagaards hovedmotstandere. Heller ikke Johan Hjort, som i mange år arbeidet med vitenskapelige studier av hvalbestanden, så noen grunn til å slå alarm før i 1935.⁷⁸

Den offentlige ordkampen mellom Aagaard og Walnum fortsatte da Aagaard noen uker senere holdt foredrag i Studentersamfunnet i Oslo. Her gav han motsvar på alle argumentene byråsjefen hadde kommet med etter foredraget i Videnskaps-Akademiet. Aagaard påpekte at ti tusen arbeidsløse hvalfangere motbeviste Walnums påstand om at det ikke var grunnlag for å

Portrett av Bjarne Aagaard. Foto: ukjent / Hvalfangstmuseet.

Hvalfangstrederen
Anders Jahre ble av
Bjarne Aagaard omtalt
som en «gründer»,
som ifølge ham hadde
et stort ansvar for at
hvalbestanden gikk
sin undergang i møte.
Foto: Dimitri Koloboff /
Hvalfangstmuseet.

Man maa være opmærksom paa, at hvalfangsten ikke vil være evig. Med den voldsomme utvidelse, som har fundet sted i de sidste aar, efterat hvalfangsten blev uafhængig av havne og konsesjoner, er det at frykte, at der om kortere eller længere tid – meningerne om hvorlænge det kan vare, er forskjellige – vil komme et tilbakeslag.⁸¹

En av de største hvalfangstrederne skriver her i realiteten at han var klar over at Sørishavet ikke var utømmelig for hval, og at beskatningen var for stor. Den store utvidelsen av fangstflåten som følge av at man ikke var avhengig av konsesjoner, gis som forklaring på at tilbakegangen ville komme. Hvis det stemmer at Rasmussen hadde påvirket Hvalrådet til ikke å gå inn for konsesjoner, blir det – i lys av det han skrev i *Sandefjords Blad* – tydelig at han handlet mot bedre vitende. Var avstanden mellom Bjarne Aagaard og hvalfangstnæringen, her representert ved Johan Rasmussen, likevel ikke så stor? Det er uansett et paradoks at Rasmussen selv var en del av årsaken til den varslede krisen han mente ville komme. Han stod selv bak utrustningen av nye ekspedisjoner. Aagaard beskyldte i foredraget Rasmussen for å være en overløper, som ved å benytte seg av utenlandsk kapital hadde bidratt til utvidelsen av fangstflåten. Det kan se ut som om Aagaards og Rasmussens syn på konsesjoner ikke var så ulikt som man kunne tro.

se pessimistisk på situasjonen. Aagaard gav imidlertid Walnum rett i at norsk hvalfangst ikke var død, før han fortsatte: «Den er bare lamslaat og ligger svinebundet som en trell av utlandet, fordi han selv og andre ikke har kjent deres besøkestid.»⁷⁹ Aagaard gikk igjen i strupen på Walnum når det gjaldt konsesjonsspørsmålet. Dersom saken var blitt behandlet av offentlige instanser før Aagaard hadde startet sin kampanje for å få konsesjoner vedtatt, var dette – ifølge ham selv – svært kritikkverdig. Man hadde vært oppmerksom på faren uten å ha avverget den. «Med andre ord, man lot med velberaaden hu gründerne og jobberne ha fritt spill.»⁸⁰ Hvalfangstreder og formann i Hvalfangerforeningen, Johan Rasmussen, ble navngitt som en av de største gründerne. Han hadde ifølge Aagaard hatt stor innflytelse på Hvalrådets sammensetning samt rådets oppfatning når det gjaldt konsesjonsspørsmålet. I den forbindelse er det interessant å merke seg at Rasmussen i april 1929 skrev følgende i *Sandefjords Blad*:

De hadde imidlertid ulike interesser. Aagaard argumenterte ut fra et bærekraftsperspektiv, Rasmussen ville tjene mest mulig her og nå.

Som vi allerede har sett, var Aagaard svært direkte og lite diplomatisk i måten han ordla seg på, og det er ikke unaturlig at han fikk flere fiender blant hvalfangstrederne. Han hevdet at situasjonen hvalgründerne hadde ført landet opp i, var både uhyrlig og helt grotesk.⁸²

Som havets haier og spekkhuggere gasser vi i blod og ødelegger i noen sesonger for oss selv og andre en bedrift som er blitt opbygget i løpet av menneskealder, og har bragt jevn, årvisst fortjeneste til tusener av våre landsmenn. Nogen få slue menn går omkring på gummisåler og spekulerer i en hel næringsveis totale ødeleggelse med det eneste formål å berike sig selv. Med den mest utspekulerte kynisme utnyttes folks uvitenhet og pressens slapphet.⁸³

Anders Jahres uttalelser i forbindelse med avreisen til det nybygde kokeriet Kosmos i 1929 viser tydelig hvordan innleggene i avisene var blitt mottatt. Jahre sa blant annet at man ikke skulle bry seg om hva Aagaard skrev, og at han ikke fant noen grunn til å svare på hans tåpeligheter.⁸⁴ Han var en Jeremias som hvalfangstens menn ikke brydde seg om. To måneder tidligere hadde Jahre uttalt at man burde motta skremmeskudd om hvalens utryddelse med reservasjon. Disse mørke profetiene kom ofte fra folk som ikke hadde et upartisk skjønn,

Fotografi fra den første sesongen kokeriet Kosmos var i drift (1929–30). Kokeriet var verdens største tankskip og ble bygget ved Workman Clark Ltd. i Belfast for Anders Jahre. Foto: Hans Martin Kristiansen.

Fotografi fra kokeriet Kosmos. Under andre verdenskrig ble det en del av flåten til Nortraship. I 1940 ble Kosmos senket av en tysk raider. Foto: Hans Martin Kristiansen.

men som hadde interesse av at hvalfangsten ikke skulle utvides.⁸⁵ Jahre hadde trolig Aagaard i tankene da han året etter, fra talerstolen på generalforsamlingen til hvalfangstselskapet Kosmos II, uttalte at han ikke lyttet til kvasivitenskapsmenn. Det var ifølge Jahre fangstmennene som hadde grunnlag for å uttale seg om hvalbestanden: «Der sitter i dag rundt dette bord en række bestyrere og skyttere, og disse fangstmænd tror jeg alle ser lysere paa fremtiden end de mennesker, som gjør sig til levebrød at skrive i avisen om noget, som de ikke forstaar sig paa.»⁸⁶

Aagaard bringer saken inn for statsministeren

Aagaards iver etter å bevare hvalbestanden og tusenvis av arbeidsplasser gjorde at han tok saken til høyeste hold. Vinteren 1934 oppsøkte han statsminister Johan Ludwig Mowinckel for en samtale der også utenriksråden var til stede. Det var to saker han ønsket å drøfte med statsministeren denne dagen. For det første at det nå trygt kunne fastslås at han hadde hatt rett i sitt dystre syn på hvalbestanden og norsk hvalfangsts fremtid hvis ikke noe snarest ble gjort.⁸⁷ Her siktet han til

kravet om en konsesjonsordning. Det er tydelig at Aagaard ikke hadde tillit til Hvalrådet, for han mente at en avgjørelse i denne viktige saken burde tas av en upartisk og objektiv part. For det andre tok han opp spørsmålet om økonomisk støtte til utgivelse av bind tre av *Fangst og forskning i Sydishavet*, som nå nesten var ferdig. Ifølge Aagaard hadde fremdriften stoppet opp på grunn av at hans motstandere hadde gjort alt de kunne for å motarbeide han. Han var tydelig på at dette verket hadde hatt stor betydning for staten, og at han fortjente både anerkjennelse og godtgjørelse for sitt arbeid, noe han ikke hadde fått. Aagaard tok æren for at det var han som hadde gjort Utenriksdepartementet oppmerksom på at Storbritannias krav på Bouvetøya var basert på et falskt dokument, og han fremskaffet bevis for at britene aldri hadde tatt øya i besittelse i 1825. For dette ble han i ettertid spurt om hvordan han ville stille seg til å motta St. Olavs Orden. Dette ble det ikke noe av i denne omgang, siden han selv ble bedt om å skaffe anbefalinger for tildelingen.⁸⁸ I et forsøk på å presse statsministeren når det gjaldt bokutgivelsen, truet han med å brenne hele verket hvis det ikke i løpet av få dager kom en ordning på plass.

Statsminister Mowinckel lot seg imidlertid ikke presse. Han påpekte overfor Aagaard at han i et møte, der Aagaard selv hadde vært til stede, hadde gått inn for at det skulle gis bidrag til fullføring av arbeidet. Aagaard hadde selv skyld i at dette hadde strandet, da han i den senere tid hadde sendt flere særdeles utfordrende og fornærmende brev til Hvalrådet. Når Aagaard krevde ros fra Utenriksdepartementet, var det statsministerens mening at han på bakgrunn av sin seneste opptreden heller fortjente «daddel» derfra. Han siktet her til et brev Aagaard nylig hadde skrevet til Mr. R. Darnley i Storbritannia, der han forsøkte å hisse opp britisk opinion mot norsk hvalfangst. Darnley var tidligere statssekretær i det britiske kolonidepartementet, og formann i Discovery Committee. Aagaard visste, ifølge Mowinckel, at Norge hadde gått i bresjen for å beskytte hvalbestanden ved å slutte seg til den internasjonale hvalfangstkonsensjonen, noe Storbritannia ikke hadde gjort. De siste rapportene fra fangstfeltet gjorde likevel at statsministeren innrømmet at Aagaard hadde hatt rett i sine pessimistiske spådommer. Hvalfangsten gikk sin undergang i møte.

Det kan virke underlig at Aagaard, som i flere år hadde angrepet og fornærmet høytstående personer i forvaltningen, hadde en åpen dør til statsministerens kontor. Han var ingen vitenskapsmann eller historiker, men helt selvlært. Forklaringen kan ligge i Aagaards rolle i forbindelse med annekteringen av Bouvetøya. Han hadde opparbeidet seg en omfattende antarktisk samling og stor kunnskap om oppdagelser i området. Og som nevnt tidligere var han en dyktig nettverksbygger og hadde en egen evne til å komme tett på maktens menn. Aagaard reagerte sterkt på statsministerens insinuasjon om illojalitet, noe som

hadde kommet frem under møtet. Han skrev til Mowinckel samme dag som møtet hadde funnet sted, at han ikke var noen landsforræder, snarere tvert imot.⁸⁹ Han påpekte at Darnley året før hadde forlatt sin stilling knyttet til britisk hvalfangst. Nå var de begge interessert i å motarbeide den britiske og norske rovfangsten i Sørishavet, noe Aagaard mente han ikke kunne rettslig klandres for. Hans kontakt med Darnley skapte irritasjon i hvalfangstkretsene. Sigurd Risting i Hvalfangerforeningen reagerte sterkt på Aagaards agitasjon, som var satt i gang uten at «ansvarlig hvalfangsthald» hadde noe kjennskap til det.⁹⁰ Foreningen så ikke noen annen utvei enn å sende en orientering til Mowinckel for å imøtegå mange av Aagaards påstander. For det første var Hvalfangerforeningen forbauset over at Aagaard hadde henvendt seg til Darnley for å søke råd og bistand til sitt arbeid for å fremtvinge en konsesjonsordning for Norge.⁹¹ Å søke bistand fra den nasjonen norsk hvalfangst var i sterkest konkurranse med, var å betrakte som å gå bak ryggen på norske hvalfangstselskaper. Norge var etter Hvalfangerforeningens syn den eneste nasjonen i verden som hadde forsøkt å få til en effektiv regulering for beskyttelse av hvalbestanden. Risting viste til at norske hvalfangstselskaper, med unntak av hvalfangstselskapet Suderøy i Haugesund, frivillig hadde gått med på en produksjonsavtale som sikret en bedre utnyttelse av hvalen. Tusenvis av dyr var spart som følge av denne avtalen i de to sesongene den hadde vært i kraft. I tillegg hadde Norge ratifisert den internasjonale hvalfangstkonsesjonen, mens Storbritannia i flere år hadde trukket dette ut, til tross for at konsesjonen var blitt undertegnet av Storbritannias representant allerede i 1931. For hvalfangstselskapene virket det underlig at Aagaard tiet om dette, og de beskyldte han for å se seg blind på en norsk konsesjonslov, en ordning som ytterligere ville skade Norges konkurranseevne overfor utlandet. Selv om meldinger fra fangstfeltet tydet på at hvalbestanden var i nedgang, var det ifølge selskapene ikke grunnlag for å innføre restriksjoner som kun skulle gjelde norske hvalfangstselskaper.

Foredrag i Norsk rikskringkasting

Konflikten med Johan Hjort og Hvalrådet fortsatte med uforminsket styrke utover på 1930-tallet. Den 13. januar 1935 holdt Aagaard et foredrag på Norsk rikskringkastings radio. Han gikk her til angrep på Hjort og hans kart fra 1920 over hvalforekomster i Antarktis.⁹² Han hevdet at dette kartet, som var inntatt i Report of the Interdepartmental Committee of Research and Development in the Dependencies of the Falkland Islands, kun var laget på grunnlag av en beretning fra en av Belgica-ekspedisjonens medlemmer utgitt i 1903. Aagaard mente at det ifølge Hjorts kart yret av hval i hele Antarktis, til tross for at lederne

av alle ekspedisjonene som hadde vært sydpå de siste 160 årene, mente at det var lite hval – unntatt på enkelte av de kjente, store fangstfeltene. I foredraget hevdet Aagaard videre at han gang på gang offentlig hadde advart mot å feste lit til hvalkartet, men at det var blitt benyttet som propaganda hver gang et nytt hvalfangstselskap skulle etableres. Kartet til Hjort hadde med andre ord indirekte skylden for at man nå hadde dobbelt så stor tonnasje i hvalfangsten som man behøvde.

Fotografi av et flytende kokeri uten opphalingsslipp. Dette førte til at hvalen måtte flenses langs skips-siden. Foto: ukjent / Hvalfangstmuseet.

Fotografi av
hvalfangstrederen
Lars Christensen i
ung alder. Christensen
var i mange år
en av Agaards
støttespillere og den
som oppmuntret ham
til å starte arbeidet
med *Fangst og
forskning i Sydishavet*.
Foto: A. Jonason /
Hvalfangstmuseet.

Aagaard fremstilte sin støttespiller Lars Christensen i et bedre lys. Han hevdet at Christensens ekspedisjon til Antarktis i 1934 var av stor betydning for å kunne avdekke sannheten om hvalbestanden og hvem som hadde rett:

De som ikke hadde undersøkt saken, men påstod at det vrimlet med hval overalt der nede, eller jeg som hadde studert saken og i henimot seks år – år ut og år inn hadde talt til døve øren i en stor ørken hvor kildene sprudlet av champagne og sandet var lutter kaviar.⁹³

Aagaard slo fast at Christensens kostbare ekspedisjon en gang for alle hadde avslørt Hjorts hvalkart, og dermed avlivet en myte som hadde kostet Norge hegemoniet i hvalfangsten, i tillegg til et økonomisk tap på minst én milliard kroner.

Det er tydelig at Agaards foredrag hadde irritert Hjort. Han skrev både til formannen i Hvalrådet, Ragnvald Walnum, og til Hvalfangerforeningen, der han tok opp saken. Hjort var tydelig på at Aagaard hadde brutt forutsetningen for tillatelsen som hadde blitt gitt for å holde foredraget, og at han hadde «... rettet de sterkeste og rent personlige angrep på mig i forbindelse med spørsmålet om utviklingen av den norske hvalfangerflåte».⁹⁴ Han påpekte at hvalkartet kun var laget for å påvise at tidligere vitenskapelige ekspedisjoner hadde gjort observasjoner som vist på kartet. Noen videre slutning hadde han ikke truffet. Hjort bad foreningen overveie om det burde tillates at Aagaard gang på gang i pressen – og nå i kringkastingen – uimotsagt skulle få lov til å gi hvalkartet skylden for mange av problemene i hvalfangsten. Han ønsket at næringens menn tok avstand fra det han kalte for villedende virksomhet fra Agaards side, og som ikke støttet seg på noe konkret erfaringsmateriale. Påstanden om at han indirekte var skyld i at landet hadde tapt minst én milliard kroner, var ifølge Hjort ikke mer enn «uvederheftig snakk».⁹⁵

Aagaards kamp for økonomisk støtte

Bjarne Aagaards personangrep på sine motstandere hadde forarget mange. Da han forsøkte å finansiere utgivelsen av tredje, og etter hvert fjerde bind av *Fangst og forskning i Sydishavet*, møtte han ikke uventet motstand da han søkte om å få tildelt midler fra hvalfondet. Motviljen mot Aagaard var hos enkelte stor, og det

er sannsynlig at flere nå ønsket å slå tilbake. For å få tildelt midler fra hvalfondet var han avhengig av at Hvalfangerforeningen og Hvalrådet støttet søknaden. Skipsreder Finn Bugge i Tønsberg var svært tydelig i sin tilbakemelding til Hvalrådets formann. Han meddelte Walnum at de to første bindene hadde fått dårlig mottakelse i hvalfangstmiljøet, og at det ikke var overraskende at hverken Hvalrådet eller Hvalfangerforeningen ville anbefale bidrag til en ny utgivelse.⁹⁶ Hvalfangerforeningen kjente ikke til innholdet i den planlagte utgivelsen, men etter de to første bindene å dømme ville det ikke blitt anbefalt å støtte Aagaards arbeid, selv om man kjente til innholdet. Tonen i brevet viser tydelig den negative holdningen til Aagaard og hans arbeid. Det virker som om hvalfangstredernes syn på saken veide tungt. Selv om Utenriksdepartementet i utgangspunktet anbefalte å innvilge støtte, ble søknaden i 1933, etter at Handelsdepartementet hadde lagt saken frem for Hvalrådet og Hvalfangerforeningen, avslått.⁹⁷

Det ser ut til at Walnum ønsket hevn, og at han var sterkt delaktig i avslaget på søknaden. Som begrunnelse brukte han det som ble kjent som «Rasmussen-affæren», for å ramme Aagaard. Hvalfangstselskapet Johan Rasmussen & Co. hadde i februar 1927 søkt Storbritannia om konsesjon for å drive med hvalfangst og guanoeksport fra Bouvetøya. Det skjedde imidlertid uten at norske myndigheter var orientert. Dette var uheldig, ettersom medlemmer av Lars Christensens Norvegia-ekspedisjon senere samme år gikk i land på Bouvetøya og plantet det norske flagget der, og siden Norge nå formelt ønsket å annektere øya. Johan Rasmussen & Co. gjorde ikke norske myndigheter kjent med selskapets søknad til Storbritannia. Dette til tross for at daværende utenriksminister, Ivar Lykke, hadde gjort Hvalfangerforeningen oppmerksom på at Utenriksdepartementet ville sette pris på å bli informert på forhånd dersom norske hvalfangstselskaper planla å drive fangst i områder der det hersket tvil om hvem som hadde overherredømme.⁹⁸ Johan Rasmussen var på dette tidspunktet formann i Hvalfangerforeningen. Det skapte diplomatisk «hodebry» for Utenriksdepartementet da Storbritannia i januar 1928 gav Johan Rasmussen ti års enerett til fangst fra Bouvetøya. Selskapet skulle for dette betale en årlig avgift til Storbritannia. Begge landene krevde nå eiendomsrett til Bouvetøya. Aagaard fikk i ettertid Utenriksdepartementets tillatelse til å offentliggjøre denne saken, og han hadde innlegg i flere aviser og tidsskrift uten protester fra Johan Rasmussen. Saken ble også omtalt i bind 2 av *Fangst og forskning i Sydishavet*.⁹⁹ Walnum ble involvert da han i 1931 skrev en anmeldelse av de to første bindene av dette verket i *Aftenposten*:

Dessverre gir verket på et enkelt punkt en sterk polemisk formet fremstilling overfor et navngitt og velkjent norsk firma. Man savner her den nøkterne objektivitet og ro over fremstillingen som vi krever av et standardverk som det foreliggende.¹⁰⁰

Aagaard oppsøkte umiddelbart Walnum, men slo seg til ro med forklaringen han fikk. I desember 1933 kom det imidlertid Aagaard for øre at Walnum hadde motsatt seg at det fra hvalfondet skulle gis støtte til utgivelsen, siden han hadde angrepet Johan Rasmussen & Co. i *Fangst og forskning i Sydishavet*. Igjen konfronterte Aagaard Walnum, som nå svarte at det var utillatelig å skrive om navngitte firmaer på den måten han hadde gjort, siden de ikke hadde hatt mulighet til å forsvare seg eller redegjøre for sitt standpunkt. Aagaard mente at byråsjefen straffet ham for alle angrepene i pressen, og at dette ikke hadde noe med bøkene hans å gjøre: «Det er paa grunn av min tiaarige kamp for hvalbestanden at jeg er blit og blir straffet paa pungen av dem som ikke er istand til at skjeldne mellom person og sak.»¹⁰¹

Hvorfor reagerte Walnum så sterkt på det Aagaard hadde skrevet i det andre bindet av *Fangst og forskning i Sydishavet*? Aagaard hadde som nevnt fått tillatelse fra Utenriksdepartementet til å omtale saken, og Johan Rasmussen hadde heller ikke protestert på avisinnleggene. Svaret kan bare forstås i lys av at Aagaard gjentatte ganger hadde angrepet Walnum og krevd hans avgang.¹⁰² Det er ikke vanskelig å forstå at Walnum kan ha følt seg fornærmet, når Aagaard beskyldte ham for å ha ført Stortinget og regjeringen bak lyset, og dermed vært til skade for landet. Nå hadde han en mulighet til å ramme Aagaard der det sved som mest, en mulighet han tydeligvis benyttet seg av.

Aagaard søkte om økonomisk støtte en rekke ganger på 1930-tallet. I 1934 fikk han fra regjeringen utbetalt en engangssum, uten at det var nok til å redde økonomien hans. Særlig brudulje ble det i 1935 og 1936, da Hvalfangerforeningen igjen skulle ta stilling til en søknad fra Aagaard. Uvennskapet med Johan Rasmussen kom nå på ny frem i lyset. Aagaard søkte denne gang om 25 000 kroner til dekning av gjeld han hadde pådratt seg gjennom sitt arbeid, i tillegg til et årlig bidrag slik at *Fangst og forskning i Sydishavet* kunne ferdigstilles. På et møte i Hvalfangerforeningen i februar 1936 ble søknaden behandlet, og det ble vedtatt å la saken sirkulere blant medlemmene. Med 36 mot 35 stemmer frarådet foreningen at Aagaard skulle innvilges støtte.¹⁰³ Selskapet Johan Rasmussen & Co. stemte imot, og uttalte at de så på det som en fornærmelse hvis penger hvalfangstselskapene innbetalte til hvalfondet, skulle bli anvendt på en slik måte.¹⁰⁴ Dramatikken startet da Aagaard hevdet at Johan Rasmussen hadde fusket under stemmeavgivningen ved å tilføye to stemmer han ikke hadde rett til, slik at Aagaard feilaktig fikk majoriteten mot seg.¹⁰⁵ Stemmegivningen i Hvalfangerforeningen foregikk på den måten at hvert selskap hadde like mange stemmer som de hadde hvalbåter i fangst. Rasmussen hadde avgitt ni stemmer mot at Aagaard skulle få støtte. I realiteten hadde han kun syv hvalbåter i fangst. De to siste båtene var leid ut til et utenlandsk hvalfangstselskap.

Medlemmer av
Lars Christensens
Norvegia-ekspedisjon
i land på Bouvetøya
i 1927. Foto: Bentze /
Hvalfangstmuseet.

I tillegg hadde Bruun-Jahre-gruppen, som offisielt hadde meldt seg ut av Hvalfangerforeningen på møtet den 11. februar, avgitt stemmer i Aagaards disfavør. Hvis man så bort fra disse stemmene, var søknaden i realiteten blitt vedtatt med 35 mot 14 stemmer.

Dette ble slått opp som en stor skandale i flere aviser. *Vestfold Fremtid* stilte med store bokstaver spørsmålet om konsul Aagaard nå skulle «stanses i sitt arbeide på det historiske verk om hvalfangst fordi en del av hvalfangstrederne ikke billiger hans standpunkt til ROVFANGSTEN». Avisen skrev videre at det var kjent at Aagaard ikke var populær blant hvalfangstrederne på grunn av sine artikler i pressen, som ikke samsvarte med selskapenes interesser. Saken var av stor offentlig interesse, og det var derfor viktig at Handelsdepartementet gjorde grundige undersøkelser. Å la Hvalrådet gjøre dette var etter avisens mening å sette bukken til å passe havresekken. Var det slik at det i hvalfangstkretser ikke ble tatt hensyn til sak, men at man fulgte sin personlige velvilje eller uvilje, «... da er en del av hvalfangstrederne verre enn sikkert noen hadde tenkt».¹⁰⁶ Videre ble Hvalfangerforeningen kritisert for ikke å sky noen midler for å ramme en motstander.¹⁰⁷

Om resultatet av en gransking hadde gitt et annet resultat dersom Handelsdepartementet – i stedet for Hvalrådet – hadde stått for dette, er usikkert. Trolig hadde saken havnet på bordet til byråsjef Walnum, som også var formann i Hvalrådet. Walnum hadde uansett ingen interesse av å hjelpe Aagaard, som hadde bedt byråsjefen om å ta kontakt med Hvalfangerforeningen. Under ingen

omstendigheter ville Walnum skrive til foreningen, det fikk Aagaard gjøre selv. I et P.M. kan vi lese at han aldri ville kunne anbefale at det ble gitt bidrag til hvalfangstens historie fra hvalfondet.¹⁰⁸

Rasmussen kalte kontroversene rundt stemmeavgivningen for jesuittisk flisespikkeri.¹⁰⁹ Han hevdet at stemmene fra Bruun-Jahre-gruppen ble mottatt av Hvalfangerforeningen den 11. februar, altså samme dag som Aagaards søknad ble behandlet. Gruppen var på det tidspunktet ikke utmeldt, og Hvalfangerforeningen hadde heller ikke kjennskap til at den hadde til hensikt å melde seg ut. Dette høres imidlertid lite troverdig ut. Hvordan kunne Bruun-Jahre-gruppen avgi sine stemmer før saken i det hele tatt hadde vært drøftet på møtet? Aagaard var i hvert fall ikke i tvil: Hvalfangerforeningen hadde støttet han, men foreningens formann hadde meddelt Handelsdepartementet at majoriteten var imot ham, noe Aagaard i etterkant påpekte overfor handelsminister Alfred Madsen.¹¹⁰ Det kan virke som om Aagaard på dette tidspunktet begynte å bli desperat, for han forsøkte nå gjennom intriger å spille handelsministeren og Walnum opp mot hverandre. Han skrev til Madsen at han under en konferanse på ministerens kontor hadde grepet Walnum i å føre Madsen bak lyset.¹¹¹ Hva dette konkret gikk ut på, går ikke frem av kildene. Både Walnum og Madsen stilte seg imidlertid uforstående til Aagaards anklage, og ministeren kunne ikke se at han var ført bak lyset av Walnum. «Selv har jeg absolutt ikke det samme inntrykk som konsul Aagaard synes å ha, og som han setter opp som en objektiv sannhet.»¹¹² Aagaard var til og med i audiens hos kong Haakon for å fremme sin sak. Kongen hadde ifølge Aagaard lovet å interessere seg sterkt for hans verk.¹¹³ Besøket hos kongen gav ingen synlige resultater, siden Handelsdepartementet konkluderte med at det på bakgrunn av avstemningen i Hvalfangerforeningen og uttalelser fra Hvalrådet ikke kunne innvilges støtte til Aagaard.

Heller ikke hos Lars Christensen, som tidligere hadde støttet Aagaard økonomisk, var det nå noen hjelp å få, til tross for gjentatte henvendelser. Christensen begrunnet avslaget med dårlige tider, og Aagaard skrev tilbake at dette gjorde ham ondt.¹¹⁴ Selv om Aagaard ved sine gjentatte personangrep i pressen hadde skaffet seg mektige motstandere, hadde han også støttespillere. Redaktøren i *Norges Handels og Sjøfartstidende*, Knut Domaas, støttet hans kamp for bidrag til utgivelse av bind tre. Aagaard hadde meddelt redaktøren at alle forsøk på å skaffe hjelp hadde vært mislykket, og at han nå hadde gitt beskjed til konsul Christensen og trykkeriet om at han ville legge ned arbeidet.¹¹⁵ Domaas kontaktet i oktober 1935 Walnum og slo fast at Aagaard, med sitt heftige temperament og måten han fremførte sine meninger på, hadde skapt seg så mange fiender at ingen lenger ville støtte ham.¹¹⁶ Hvalfangerne ville normalt ha støttet saken hans, men de var – i likhet med Hvalrådet og de fleste andre – fornærmet. Bort-

sett fra statsminister Mowinckel hadde redaktøren ikke kommet over noen som hadde bedømt Aagaards forfatterskap uavhengig av hans personlige angrep. Likevel burde det gis støtte slik at arbeidet kunne fullføres. Domaas begrunnet det med at uttalelser fra sakkyndig hold, deriblant fra Utenriksdepartementet, som hadde benyttet deler av verket, gikk ut på at de to første bindene var verdifulle og inneholdt en rekke nyttige opplysninger. Han anmodet derfor Hvalrådet om å følge statsministerens eksempel. I fremtiden ville det ta seg dårlig ut hvis verket ikke ble fullført på grunn av at samtiden ikke evnet å se bort ifra at forfatteren hadde fornærmet personer i ledende stillinger. Walnum kunne imidlertid forsikre redaktøren om at Hvalrådets standpunkt ikke baserte seg på uvilje overfor forfatteren, men var bygget på saklig grunnlag.¹¹⁷ Han hevdet at det var meget beklagelig hvis redaktøren og andre med ham trodde at Hvalrådets holdning skyldtes en så lavtliggende grunn som fornærmelse. Hvorvidt dette var riktig, kan diskuteres. Som nevnt hadde Aagaard gjentatte ganger i pressen tatt til orde for at Hvalrådets medlemmer måtte fjernes fra sine stillinger og stilles til ansvar.

Domaas motsa seg selv da han overfor Walnum hevdet han ikke hadde kommet over noen som hadde vurdert Aagaards arbeid objektivt. Han var nemlig en av 17 fremtredende personer og vitenskapsmenn som noen måneder tidligere hadde sendt et felles brev til regjeringen med henstilling om at staten nå måtte innvilge støtte til Aagaard, slik at han kunne fullføre sitt verk. «Det er et kildeskrift av rang, et stykke moderne Norgeshistorie, og sist men ikke minst, et helt uundværlig hjelpemiddel for vårt utenriksdepartement i de tallrike spørsmål av utenrikspolitisk natur ...»¹¹⁸ Brevet var blant annet signert av fiskeridirektør Magnus Andersen, professor Olaf Broch, som var generalsekretær i Det Norske Videnskaps-Akademi, *Dagbladets* redaktør Einar Skavlan og professorene Shetelig, Marstrander og Brøgger. Også flere polarforskere støttet Aagaard, deriblant Adolf Hoel og Hjalmar Riiser-Larsen. Sistnevnte deltok på flere av ekspedisjonene til Lars Christensen. Dette viser at Aagaard var vel ansett og hadde støtte blant vitenskapens menn.

Også fra utlandet mottok Aagaard støtte for sin sak. Formannen i Association of American Geographers, professor Hobbs, skrev til Aagaard mot slutten av 1936 at han blant annet sammen med dr. Bowman, president ved John Hopkins University, gikk inn for at Aagaard skulle innvilges 4500 dollar for arbeidet med en engelsk oversettelse. Aagaard hevdet følgende overfor den norske regjeringen:

Det er bare herhjemme og da udelukkende i de kredser jeg har angrepet paa grunn av overspekulasjon og gründervirksomhet samt innen Hvalraadet at jeg er blit bekjæmpet og hemmet i mit arbeid til man nu effektivt har opnaad at faa mig utsultet.¹¹⁹

Bitterhet

Det er tydelig at årene med konflikt hadde gått hardt inn på Bjarne Aagaard. Han var sliten av å kjempe og ønsket å forsones med sine mangeårige motstandere, noe han hadde gjort med Johan Rasmussen.¹²⁰ Også overfor Handelsdepartementet gav Aagaard uttrykk for at nok fikk være nok. Han ønsket å sette en tykk strek over det gamle, han ønsket ikke mer kamp.¹²¹ En gjennomgang av korrespondansen fra Aagaard i siste halvdel av 1930-tallet tegner et bilde av en bitter og resignert mann. Dette kom ikke minst til uttrykk i brevene han skrev til utenriksminister Halvdan Koht, som han hadde et godt forhold til:

Julen har bragt meg en ny alvorlig krise og jeg kjemper nat og dag med selvmordstanker og lysten til at brende alt det som findes av mit 10 aarige arbeid ... Det endelige sammenbrudd kan komme naarsomhelst. Jeg foretrekker fengsel og selv døden fremfor det helvede jeg nu lever i.¹²²

En viktig grunn til dette var at han hadde store økonomiske problemer. Aagaard sendte i denne perioden en rekke brev til bekjente der han bad om pengelån, blant annet fra rederne Lars Christensen og Hans Winge Sørensen. «Grunnen til at jeg har faat min helbred og økonomi ødelagt i de aar jeg har viet mit liv til antarktiske studier og arbeider, er utelukkende den at jeg har kjempet for hvalbestandens og hvalfangstens beskyttelse. Hadde jeg ikke gjort det, hadde jeg i dag vært hvalfangstdisponent og en rik mann.»¹²³

Bjarne Aagaard sendte i 1930-årene mange tusen brev. På dette fotografiet sitter han ved sitt skrivebord på Brunla Gård ved Stavern. Foto: ukjent / Hvalfangstmuseet.

Det virker som om Aagaard så på seg selv som en martyr som hadde ofret alt i en kamp som var større enn ham selv.

Det er ikke første og blir ikke sidste gang at en mann bukker under i kampen for et stort ideal i bevidstheten om at ha utført et godt arbeid til gavn for andre enn ham selv. Den tid vil dog sikkert komme da ogsaa mit arbeid vil bli anerkjendt – naar historien engang skal dømme om hvad der har fundet sted i de aar som er gaat siden jeg optok kampen og til jeg maatte lægge vaapnene ned som en slagen mann uten hjem og ly. Livet er kort og jeg har ikke saa længe igjen, men det jeg har skapt vil ikke dø naar jeg selv engang er blit befriet for den byrde jeg har maattet bære, og de sorger og bekymringer som nu knuger mig ned i støvet.¹²⁴

Han tillegger sin kamp en religiøs dimensjon når han i *Østlands-Posten* stiller spørsmålet: «En profet blir ikke aktet i sitt eget fedreland, og hvorfor skulle jeg bli den første?»¹²⁵ I et brev til Hans Winge Sørensen henviser han til Det gamle testamentet, når han etter en utgreiing om sin dårlige situasjon skriver: «Har man først bragt en mann til fortvilelsen og derpaa forbi denne kommer man til støttene i templet som der berettes om i Dommernes bok, kap.16, 29de og 30 vers.»¹²⁶ Disse bibelversene handler om Samson som fikk krefter fra Gud til å rive ned bæresøylene, slik at huset med filisterne raste ned over ham. Han fikk hevn over sine fiender, men mistet samtidig sitt eget liv. Det at Aagaard avslutter brevet med en slik sammenlikning, styrker påstanden om at han så på seg selv som en martyr, som i likhet med Samson ble plaget av sine motstandere, før han til slutt fikk sin «hevning». Aagaards hevn ville være at hans arbeid i fremtiden ville få den anerkjennelsen det fortjente.

Etter en rekke avslag fikk Aagaard til slutt innvilget en søknad om økonomisk støtte til å fullføre verket. Det nye Hvalråd, som var trådt i virksomhet den 1. januar 1937, anbefalte dette året at det skulle utbetales 6000 kroner som bidrag til dekning av Aagaards utgifter i forbindelse med hans arbeid. Samtidig ble det mot slutten av 1937 nedsatt en nemnd bestående av professor dr. Oscar Albert Johnsen, professor Sverre Steen og direktør Hans Winge Sørensen, som kritisk gikk gjennom de to første bindene av *Fangst og forskning i Sørishavet*. Nemnden konkluderte i 1938 med at Aagaard skulle utbetales 15 000 kroner, i tillegg til et årlig bidrag på 4500 kroner de neste fem årene. Siden Aagaard i en årrekke hadde vært en fremtredende del av striden innenfor hvalfangsten, ble det anbefalt at det ikke burde ytes bidrag til ham for å skrive den moderne hvalfangstens historie. Det ville være urimelig å forvente at Aagaard ville holde seg objektiv, i og med at han med sine «skarpt utformede meninger er kommet i sterk personlig motsetning til

store hvafangstinteresser og hvalfangstfirmaer.»¹²⁷ Under sterk tvil sluttet Handelsdepartementet seg til nemndens forslag.

Her kunne saken vært avgjort, men den gang ei. Av ukjente grunner fikk ikke Aagaard utbetalt hele beløpet, og det han hadde fått, var gått med til å betale kreditorer.¹²⁸ Igjen stod han på bar bakke. En håndsrekning kom nå fra uventet hold. Hvalfangerforeningen foreslo i november 1938 at Aagaard skulle bevilges ytterligere 15 000 kroner fra hvalfondet, slik at han kunne avslutte verket sitt.¹²⁹ I Hvalrådet, som nå var ledet av professor Birger Bergersen, ble forslaget fra Hvalfangerforeningen derimot nedstemt med 4 mot 3 stemmer. I et 11-siders brev til Stortinget gikk Aagaard nå til et siste, voldsomt angrep på Hvalrådet og Handelsdepartementet.¹³⁰ Mye av skytset ble rettet mot Birger Bergersen og handelsminister Alfred Madsen. En tydelig nedbrutt Aagaard sparte ikke på noe. De to nevnte personene ble beskyldt for å ha brutt løfter og inngåtte avtaler, manipulert og stukket unna viktige dokumenter, spredt rykter om at Aagaard var en kverulant som stadig kom med nye krav, gjennom systematisk trenering å ha seigpint ham fra uke til uke, i tillegg til å ha vanskeliggjort og stoppet hans arbeid. Aagaard krevde å bli behandlet på en rettferdig, fair og sømmelig måte, «ikke som en hund man kunne sparke til og spytte på».¹³¹

Denne saken, som i pressen ble omtalt som «Aagaard-saken», fikk rikelig spalteplass. Aagaard beskyldte Bergersen for å ha holdt tilbake viktige dokumenter ment for Hvalrådets medlemmer, som igjen hadde ført til at forslaget fra Hvalfangerforeningen var blitt nedstemt.¹³² Bergersen svarte følgende: «Det er ingenting å si om det tøvet.»¹³³ I avisene var støtten til Aagaard imidlertid stor. *Østlands-Posten* skrev blant annet at det nå endelig måtte bli slutt på denne affære som var i ferd med å utvikle seg til en nasjonal skandale.¹³⁴ Stortingspresident Carl Joachim Hambro tilbød seg å mekle, og da fikk endelig saken en løsning. Med store overskrifter kunne *Vestfold Arbeiderblad* melde at konflikten mellom Bjarne Aagaard og Hvalrådet var ute av verden – ved at Aagaard fikk utbetalt 15 000 kroner.¹³⁵

Aagaard tilbys stillingen som formann i Hvalrådet

Selv om Bjarne Aagaard gjennom en årrekke hadde skaffet seg mange uvenner, var hans kunnskaper om polarområdene fortsatt verdsatt av norske myndigheter. Den 3. januar 1939 mottok han et telegram fra Utenriksdepartementet med forespørsel om å møte i Victoria terrasse to dager senere til et fortrolig samråd angående territoriale spørsmål i Antarktis.¹³⁶ Det var trolig nyheten om at det tyske skipet «Schwabenland» høsten 1938 var på vei til Antarktis, som var bakgrunnen

for at Aagaards tjenester var ønsket i Oslo. Fra norsk side var det ingen tvil om at tyskerne ønsket å annektere det samme området som Norge. Den 14. januar 1939 ble dette området lagt under norsk statshøyhet ved kongelig resolusjon og fikk navnet Dronning Maud Land.¹³⁷ Med tanke på at Aagaard hadde vært sentral i spørsmålet om annekteringen av Bouvetøya, er det naturlig at myndighetene også denne gang vendte seg mot Aagaard for å diskutere legitimiteten i det norske kravet om området.

Da et nytt hvalråd skulle oppnevnes etter den tyske okkupasjonen i 1940, ble Aagaard av polarforskeren Adolf Hoel tilbudt stillingen som formann. Hoel ble innsatt som professor ved Universitetet i Oslo etter okkupasjonen, og ble senere i krigen ansatt som rektor ved samme sted. Han var medlem av Nasjonal Samling fra stiftelsen i 1933 og stod som nummer to på partiets liste til stortingsvalget dette året, med kun Vidkun Quisling foran seg.

Aagaard takket nei til tilbudet og begrunnet avslaget med at han måtte bruke de få årene og den lille arbeidskraften han fortsatt hadde igjen, på sitt vitenskapelige verk.¹³⁸ Aagaard, som gjentatte ganger offentlig hadde forlangt at Hvalrådets medlemmer måtte avsettes, var selv ikke villig til å ta over «stafettpinnen» når sjansen nå bød seg. Man kan tenke seg at en slik posisjon ville vært et godt utgangspunkt for å påvirke hvalfangstpolitikken. Avslaget må sees i sammenheng med det nazistiske styret, og Aagaard påpekte overfor Hoel at han aldri hadde tilhørt noe politisk parti og heller ikke hadde til hensikt å gjøre det. Heller ikke Nasjonal Samling. Selv om Hoel forsikret om at det ikke spilte noen rolle, var ikke Aagaard villig til å bli Hvalrådets formann. Det er godt mulig at han kjente på et behov for å distansere seg fra okkupasjonsmakten, siden familienavnet – gjennom sønnen Reidar Aagaard – på dette tidspunktet hadde forbindelse til nazistene. Under andre verdenskrig meldte Reidar Aagaard seg inn i Nasjonal Samling og ledet en periode Hirdens flykorps. I tillegg arbeidet han for tyske Abwehr.

Bjarne Aagaard under en spasertur i 1940. Foto: ukjent / Hvalfangstmuseet.

St. Olavs Orden

Selv om Aagaard ble innvilget offentlig støtte før krigen, fortsatte de økonomiske problemene etter 1945. Det virker som om han aldri ordentlig klarte å «komme seg på bena». Han fortsatte å sende brev der hans elendighet ble detaljert beskrevet. Lars Christensen hjalp ham flere ganger, men satte i 1950 foten ned for videre økonomisk støtte. Utgifter knyttet til hans arbeid, og i tillegg betaling til Oslo fattigvesen i forbindelse med sønnen Bjørns opphold etter en operasjon, førte til at Aagaard i 1950 hadde problemer med å betale skatt. Det var i hvert fall begrunnelsen Aagaard brukte overfor Christensen. Christensen gikk med på å sende Aagaard en sjekk på 2000 kroner, men la til: «Det sier sig selv, at dette ikke kan fortsette.»¹³⁹ Aagaard takket for bidraget, men var svært skuffet over at Christensen nå ikke ville hjelpe han lenger. Fremover ville han ikke be Christensen om ytterligere midler, men likevel tok det kun to uker før han igjen skrev til Christensen: «Du må hjelpe meg til at få betalt min skat, jeg vet jo at du kan om du vil ... Jeg er meget ulykkelig, og ønsker bare at dø.»¹⁴⁰ Dette viser hva Aagaards kamp for å redde hvalbestanden og den norske hvalfangstnæringen hadde kostet. Aagaard, som hadde opplevd stor suksess som skipsmegler i sine yngre dager og reist verden rundt, var nå på konkursens rand. Han betalte en høy pris, og er flere ganger tydelig på at hele hans kamp har vært forgjeves: «Hvad har saa min niaarige kamp nyttet hidtil. Intet, absolut intet. Den konsesjonslov som ene og alene kan redde situasjonen har vi hverken faat eller faar. Jeg er blit tiet i hjel mens dansen om guldkalven fortsatte vildere og vildere.»¹⁴¹

De siste årene av sitt liv fikk Aagaard likevel anerkjennelse for sin innsats. I 1948 ble han, etter initiativ fra Handelsdepartementet, utnevnt av Kongen til ridder av 1. klasse i St. Olavs Orden for sitt store arbeid med oppdagelseshistorie i Antarktis og hvalfangstens historie. Aagaard var da 75 år gammel. Handelsdepartementet hadde, før det foreslo utnevnelsen, undersøkt om det var noe å utsette på Aagaards holdning under krigen, noe politimesteren i Larvik kunne bekrefte at det ikke var.¹⁴² Til og med Birger Bergersen, som Aagaard i 1939 hadde rettet sterke angrep mot, gikk inn for at Aagaard skulle få denne æresbevisningen. Siden han var tidligere medlem av Hvalrådet, ønsket St. Olavs Ordens Kanselli en uttalelse fra Bergersen i forkant av utnevnelsen. Han svarte: «Jeg tror sikkert jeg kan si at ingen av Hvalrådets medlemmer ville ha noe å bemerke til at konsul Bjarne Aagaard fikk denne utmerkelse. Han er en gammel, syk og skuffet mann og han ville sikkert bli meget lykkelig over å bli tildelt en slik utmerkelse.»¹⁴³ Stridsøksen var herved begravet. *Tønsbergs Blad* la i sin omtale av utnevnelsen vekt på at Aagaard ikke lenger var noen stridsmann, og at utnevnelsen var «Sluttstenen på det anerkjennelsens monument som er reist over en personlighet av de sjeldne».¹⁴⁴

Avsluttende bemerkninger

For Aagaard var konsesjoner det som kunne redde hvalbestanden og arbeidsplassene til tusenvis av mennesker. Med overbevisning og engasjement kjempet han for å få en slik ordning innført. Han var en dyktig nettverksbygger og kom i kontakt med en rekke personer i ledende stillinger. Det er flere årsaker til at Aagaard møtte motstand. Den norske regjeringen hadde allerede ved opprettelsen av Hvalrådet i 1929 besluttet at man ikke skulle gå inn for konsesjoner i hvalfangsten. Aagaard rettet da skytset mot Hvalrådets medlemmer, som ifølge ham hadde gitt beslutningstakerne dårlige råd. Han bommet trolig da han gjentatte ganger kritiserte Hjort og Walnum for å ha takket nei til et britisk forslag om en konsesjonsordning under Berlinkonferansen i 1930. I debatten kom det frem at de britiske representantene i Berlin kun hadde et ønske om å diskutere konsesjoner, de hadde ikke mandat til å forplikte seg til dette. I tillegg kan det se ut som om Aagaard har misforstått begrepet konsesjon. Det ble fra britisk hold bekreftet at det engelske begrepet *license* ikke samsvarte med det norske konsesjon.

Aagaards mange personangrep fikk konsekvenser da han gjentatte ganger søkte om økonomisk støtte til sitt arbeid. Særlig hadde hans angrep på Hvalrådets medlemmer og hvalfangstrederne gjort han kraftig upopulær, og flere kan ha ønsket å motarbeide han. Etter mange år med strid ble han til slutt innvilget støtte, og mot slutten av sitt liv ble han også tildelt St. Olavs Orden.

Ut fra dagens kunnskap er det ingen tvil om at Aagaard hadde rett i mye av det han hevdet. Hvalfangsten var ikke bærekraftig, og hvalbestanden ble så kraftig desimert at grunnlaget for næringen opphørte, riktignok en del år senere enn det Aagaard forutså. Bjarne Aagaard døde i 1956, 83 år gammel. I 1935 ble han i et intervju med *Sandefjords Blad* spurt om han hadde noen råd til ungdommen. Svaret var betegnende for hans liv: «Gjør rett og frykt ingen.»¹⁴⁵

Noter

- 1 Ringstad 2006: 169.
- 2 *Dagbladet* 1929: 1.
- 3 VA/ARS-A-1006/D-21,1929-1936, Bjarne Aagaards brev er gjengitt i brev fra Sigurd Risting, Hvalfangerforeningen til statsminister Joh. Ludw. Mowinckel 27/2-1934.
- 4 Sandnes Haukedal 2023.
- 5 Gustafsson 2019: 19.
- 6 Ringstad 2006.
- 7 Tønnessen 1969.
- 8 Tjernshaugen 2018; Haugdahl 2013.
- 9 Krohn-Holm 1971.
- 10 Husby 2018: 29.
- 11 Palmer 2003: 198.
- 12 Basberg 1993: 159.
- 13 Burnett 2012: 32.
- 14 Palmer 2003: 199.
- 15 Tønnessen 1969: 256.
- 16 Husby 2018: 28.
- 17 Barthelmess 2006: 147.
- 18 Ræstad 1928: 11.
- 19 Norges Handels og Sjøfartstidene 1914.
- 20 Haugdahl 2013: 44.
- 21 Ræstad 1928: 58-62.
- 22 *Østlands-Posten* 1928: 2.
- 23 Haugdahl 2013: 43.
- 24 Ringstad 2006: 168.
- 25 Aagaard 1935: 3.
- 26 Ringstad 2006: 171
- 27 RA/PA-0188/F/L0001. *The Japan Chronicle* 13/6- 1905. «The Scandinavian Crisis» av Bjarne Aagaard. Sidetall ukjent. Adresse til Stortinget fra nordmenn i Øst-Asia, avisklipp om feiringen i Hong Kong, meny med «kroningsmiddag» Hong Kong, konsept til telegram til Kongen.
- 28 RA/PA-0188/F/L0001. Brev fra Bjarne Aagaard til Norges Storting. Juni 1905. Adresse til Stortinget fra nordmenn i Øst-Asia, avisklipp om feiringen i Hong Kong, meny med «kroningsmiddag» Hong Kong, konsept til telegram til Kongen.
- 29 RA/PA-0188/F/L0001. Telegram fra Aagaard, Thoresen & Co. Hong Kong. Til Kongeparet. 25/11-1905. Adresse til Stortinget fra nordmenn i Øst-Asia, avisklipp om feiringen i Hong Kong, meny med «kroningsmiddag» Hong Kong, konsept til telegram til Kongen.
- 30 RA/PA-0188/F/L0001. Telegram fra Kong Haakon til Bjarne Aagaard 29/11-1905. Adresse til Stortinget fra nordmenn i Øst-Asia, avisklipp om feiringen i Hong Kong, meny med «kroningsmiddag» Hong Kong, konsept til telegram til Kongen.
- 31 RA/PA-0188/F/L0001. Telegram fra Bjarne Aagaard til Kong Haakon 22/6-1906. Adresse til Stortinget fra nordmenn i Øst-Asia, avisklipp om feiringen i Hong Kong, meny med «kroningsmiddag» Hong Kong, konsept til telegram til Kongen.
- 32 Ringstad 2006: 171.
- 33 RA/S-1374/D/Db/L0212/0002. XXII-Å. *Norsk Hvalfangst-Tidene*. Nr. 1. 1943. «Bjarne Aagaard 70 år.» Av dr. Chr. Bjelland Langberg. Side 11.
- 34 Dingstad 2021: 66.
- 35 Kolloen 2003: 350.
- 36 Simonsen 2018: 153.
- 37 Hamsun 1953: 279.
- 38 Simonsen 2018: 154.
- 39 Aagaard 1930.
- 40 Aagaard 1930: VIII (forord).
- 41 Aagaard 24. juni 1929: 1.
- 42 Krohn-Holm 1971: 75.
- 43 Ringstad 2006: 172.
- 44 Krohn-Holm 1971: 73.
- 45 Kolloen 2003: 415.
- 46 Simonsen 2018: 188.
- 47 RA/S-1374/D/Db/L0212/0002. XXII-Å. Brev fra Bjarne Aagaard til Det kongelige Justis og Politidepartement 9/7-1938.
- 48 Ringstad 2006: 176.
- 49 Sejersted 1993: 175.
- 50 Aagaard 1930: 5.
- 51 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Brev fra Bjarne Aagaard til Handelsdepartementet 26/11-1929.

- 52 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Brev fra Bjarne Aagaard til Handelsdepartementet 26/11-1929.
- 53 Aagaard 08. juni 1929: 4.
- 54 Aagaard 30. april 1929: 7.
- 55 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Brev fra Bjarne Aagaard til Handelsdepartementet 26/11-1929.
- 56 RA/PA-0423/Fb/L0010/0006. Bjarne Aagaard og hans arbeid med hvalfangstens historie. Avisutklipp m.m. St. med. Nr. 21. Om anvendelsen av avgiften ifølge § 8 i lov av 21. juni 1929 om fangst av bardehval.
- 57 RA/PA-0423/Fb/L0010/0006. Bjarne Aagaard og hans arbeid med hvalfangstens historie. Avisutklipp m.m., Brev fra Bjarne Aagaard til Stortinget 29/4-1939.
- 58 *Dagbladet* 22. mai 1935: 5.
- 59 *Dagbladet* 24. mai 1935: 2.
- 60 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Brev fra Bjarne Aagaard til statsråd Alfred Madsen 15/6-1935.
- 61 *Østlands-Posten* 1931: 2.
- 62 Roberts 2014: 142.
- 63 Burnett 2012: 83.
- 64 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Storhvalens utryddelse av Bjarne Aagaard. 1936.
- 65 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Brev fra Bjarne Aagaard til Handelsdepartementet 7/3-1935.
- 66 Aagaard 1935: 3.
- 67 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. Brev fra Johan Hjort til Handelsdepartementet 8/6-1935.
- 68 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. Brev fra Henry G. Maurice til Johan Hjort 5/6-1935.
- 69 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. Brev fra Johan Hjort til Handelsdepartementet 8/6-1935.
- 70 Tønnessen 1969: 444.
- 71 Ringstad 2010: 12.
- 72 Haugdahl 2013: 14.
- 73 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Brev fra Ragnvald Walnum til Handelsdepartementet 19/3-1935. Brevordner nr. 25/26.
- 74 Norges Handels og Sjøfartstidende 1931: 6.
- 75 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Foredrag holdt av Bjarne Aagaard i Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo 11/9-1931.
- 76 Tjernshaugen 2018: 214.
- 77 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Sitater fra diverse aviser gjengitt i foredrag av Bjarne Aagaard i Studentersamfunnet 26/9-1931.
- 78 Roberts 2014: 139.
- 79 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Foredrag av Bjarne Aagaard i Studentersamfunnet 26/9-1931.
- 80 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Foredrag av Bjarne Aagaard i Studentersamfunnet 26/9-1931.
- 81 Rasmussen, J. 1929: 1.
- 82 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Foredrag holdt av Bjarne Aagaard i Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo 11/9-1931.
- 83 Aagaard 24. juni 1929: 1.
- 84 *Norges Handels og Sjøfartstidende* 1929: 2.
- 85 Aagaard 08. juni 1929: 4.
- 86 VA/ARS-A-1008/Fa/ L0004. *Tønsbergs Blad* 30/6-1930. «Det sidste skud paa Jahrestammen. Hvalfangerselskapet Kosmos II konstitueret. En kraftig tale av Anders Jahre mot «sortseerne». Journalist og sidetall ukjent.
- 87 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. P.M. Statsminister Mowinckel 21/2-1934.
- 88 Aagaard mottok St. Olavsorden den 20. mai 1948 for sin kamp mot utryddelsen av hvalen på den sørlige halvkule.
- 89 VA/ARS-A-1008/Da/L0017. Brevordner nr. 23. Brev fra Bjarne Aagaard til statsminister Mowinckel 21/2-1934.
- 90 VA/ARS-A-1006/D-21. Bjarne Aagaard. Brev fra Sigurd Risting til Ragnvald Walnum 19/2-1934.
- 91 VA/ARS-A-1006 Brev fra Hvalfangerforeningen til statsminister Mowinckel 27/2-1934. Vestfoldarkivet. Hvalrådet. Korrespondanse. D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard.
- 92 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Avskrift. Et avsnitt av konsul Aagaards manuskript til foredrag om «Siste års arktiske ekspedisjoner» holdt 13/1-1935.

- 93 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Avskrift. Et avsnitt av konsul Aagaards manuskript til foredrag om «Siste års arktiske ekspedisjoner» holdt 13/1-1935.
- 94 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Johan Hjort til Hvalfangerforeningen 23/1-1935.
- 95 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Johan Hjort til Hvalfangerforeningen 23/1-1935.
- 96 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra F. Bugge til Ragnvald Walnum 28/11-1933.
- 97 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. St. med. Nr. 39. (1938). Om bidrag av hvalavgiftsmidler til Bjarne Aagaard for hans arbeide med hvalfangstens historie. Handelsdepartementet, s. 1.
- 98 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra utenriksminister Ivar Lykke til Hvalfangerforeningen 6/4-1927. Gjengitt i brev fra Bjarne Aagaard til Utenriksdepartementet 9/8-1937.
- 99 Aagaard 1930: 569.
- 100 Walnum 1931: 6.
- 101 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra Bjarne Aagaard til Utenriksdepartementet 9/8-1937.
- 102 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Ragnvald Walnum til Bjarne Aagaard 8/4-1936.
- 103 VA/ARS-A-1006/D-34. 1937-1938. Bjarne Aagaard. St. med. Nr. 39. (1938). Om bidrag av hvalavgiftsmidler til Bjarne Aagaard for hans arbeide med hvalfangstens historie. Handelsdepartementet, s. 1.
- 104 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. Brev fra Hvalfangerforeningen til Handelsdepartementet 21/2-1936.
- 105 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Bjarne Aagaard til Ragnvald Walnum 18/4-1936.
- 106 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. *Vestfold Fremtid* 18/4-1936. «En tvilsom votering i Hvalfangerforeningen.» Ukjent skribent og ukjent sidetall. Ukjent skribent og ukjent sidetall.
- 107 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. *Vestfold Fremtid* 8/5-1936. «Da konsul Aagaard blev NEKTET bidrag fra hvalfondet.» Ukjent skribent og ukjent sidetall.
- 108 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. P.M. av Ragnvald Walnum 6/4-1936.
- 109 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Konsul Johan Rasmussens svar til en artikkel i *Vestfold Fremtid* den 8. mai. 1936.
- 110 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Bjarne Aagaard til statsråd Alfred Madsen 28/5-1936.
- 111 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Bjarne Aagaard til statsråd Alfred Madsen 28/5-1936.
- 112 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Alfred Madsen til Ragnvald Walnum 2/6-1936.
- 113 P.M. av Ragnvald Walnum 6/4-1936.
- 114 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Avskrift av korrespondanse mellom Lars Christensen og Bjarne Aagaard 1935.
- 115 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Bjarne Aagaard til Knut Domaas 14/10-1935.
- 116 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Knut Domaas til Ragnvald Walnum 16/10-1935.
- 117 VA/ARS-A-1006/D-21. 1929-1936. Bjarne Aagaard. Brev fra Ragnvald Walnum til Knut Domaas 18/10-1935.
- 118 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra en rekke direktører, redaktører og vitenskapsfolk til den norske regjering 28/6 1935.
- 119 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra Bjarne Aagaard til den norske regjering 1/12-1936.
- 120 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra Bjarne Aagaard til utenriksminister Halvdan Koht 9/6-1938.
- 121 RA/S-1374/D/Db/L0212/0002. XXII-Å. Brev fra Bjarne Aagaard til Handelsdepartementet 21/7-1938.

- 122 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra Bjarne Aagaard til Utenriksdepartementet 26/12-1937.
- 123 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra Bjarne Aagaard til utenriksminister Halvdan Koht 8/7-1935.
- 124 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Brev fra Bjarne Aagaard til utenriksminister Halvdan Koht. 5/11-1935. *Østlands-Posten* 1936: 3.
- 126 VA/ARS-A-1008/Da/L0016. Brevordner nr. 22. Brev fra Bjarne Aagaard til Hans Winge Sørensen 12/2-1938.
- 127 VA/ARS-A-1006/D-34. 1937-1938. Bjarne Aagaard. St. med. Nr. 39. (1938) Om bidrag av hvalavgiftsmidler til Bjarne Aagaard for hans arbeide med hvalfangstens historie. Handelsdepartementet, s. 4.
- 128 RA/PA-0423/Fb/L0010/0006. Brev fra Bjarne Aagaard til stortingsmann og nestformann i Hvalrådet P. Thorvik 31/3-1939.
- 129 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. Brev fra Hvalfangerforeningen til Handelsdepartementet 7/11-1938.
- 130 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. Brev fra Bjarne Aagaard til Stortinget 29/4-1939.
- 131 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. Brev fra Bjarne Aagaard til Stortinget 29/4-1939.
- 132 Gjøstein 1939: 10.
- 133 RA/S-1374/D/Da/L0107. XXV. h. Historie. Bjarne Aagaards verk. *Tidens Tegn* 6/5-1939. «Konsul Aagaards anklager er tøv!» sier professor Bergersen.» Ukjent skribent og ukjent sidetall.
- 134 *Østlands-Posten* 1939: 3.
- 135 *Vestfold Arbeiderblad* 1939: 8.
- 136 VA/ARS-A-1008/Da/L0018. Brevordner nr. 24. Telegram fra Utenriksdepartementet til Bjarne Aagaard 3/1-1939.
- 137 Barr 2004: 417.
- 138 VA/ARS-A-1008/Da/L0015. Brevordner nr. 21. Referat fra telefonsamtale mellom H. Winge Sørensen og Bjarne Aagaard 7/11-1940. Vestfoldarkivet.
- 139 VA/ARS-A-1014/Da/L0020. Brevordner nr. 24. Brev fra Lars Christensen til Bjarne Aagaard 2/9-1950.
- 140 VA/ARS-A-1008/Da/L0014. Brevordner nr. 20. Brev fra Bjarne Aagaard til Lars Christensen 18/9-1950.
- 141 VA/ARS-A-1008/Da/L0019. Storhvalens utryddelse av Bjarne Aagaard. 1936. Vestfoldarkivet.
- 142 RA/S-1374/D/Db/L0212/0002. XXII-Å. Brev fra politimesteren i Larvik til Handelsdepartementet 18/6-1947.
- 143 RA/S-1725/1/D/Da/L0297/0011. Or IIA 02/48 Bjarne Aagaard. Brev fra Birger Bergersen til St. Olavs Ordens Kanselli 28/4-1948.
- 144 RA/S-1374/D/Db/L0212/0002. XXII-Å. *Tønsbergs Blad* 2/5-1948. «Bjarne Aagaard ridder av St. Olav.» Ukjent skribent og ukjent sidetall.
- 145 Sandefjords Blad 1935: 2.

Litteratur

- Aagaard, B. (1905, 13. juni). The Scandinavian Crisis. *The Japan Chronicle*.
- Aagaard, B. (1929, 30. april). *Norges Handels og Sjøfartstidende*, s. 7.
- Aagaard, B. (1929, 08. juni). *Norges Handels og Sjøfartstidende*, s. 4.
- Aagaard, B. (1929, 24. juni). Hva er sannhet? *Tidens Tegn*, s. 1.
- Aagaard, B. (1930). *Fangst og forskning i Sydishavet, bind 1*. Gyldendal, Oslo.
- Aagaard, B. (1930). *Fangst og forskning i Sydishavet, bind 2*. Gyldendal, Oslo.
- Aagaard, B. (1930, 7. juni). Sydishavsboblen. *Jarlsberg og Larviks Amtstidene*, s. 5.
- Aagaard, B. (1931). *Hvalfangsten. Avisartikler og intervjuer*. Centraltrykkeriet, Oslo.
- Aagaard, B. (1935, 20. mars). Augias stall. *Arbeiderbladet*, s. 3.
- Barr, S. (2004). Ekspedisjoner og begivenheter. I Drivenes, Einar-Arne; Jølle, Harald Dag (Red.), *Norsk polarhistorie 1. Ekspedisjonene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Barthemess, K. (2006). An international campaign against whaling and sealing prior to World War One, I Ringstad, Jan Erik (Red.), *Whaling and History II*, Sandefjord.
- Basberg, B.L. (1993). Survival against all odds? Shore station whaling at South Georgia in the Pelagic Era, 1925-1960. I *Whaling & History; perspectives on the evolution of the industry*. Basberg, Bjørn; Ringstad, Jan Erik; Einar Wexelsen (Red.), Sandefjordmuseene, Sandefjord.
- Burnett, D.G. (2012). *The Sounding of the Whale. Science and Cetaceans in the Twentieth Century*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Dagbladet (1929, 11. oktober). Hvalfangstens fremtid bedømt av utenlandske sakkyndige.
- Dagbladet (1935, 22. mai). Hvalen blir utryddet i løpet av 36 måneder.
- Dagbladet (1935, 24. mai). Hvalfangerne må lovbindes.
- Det norske akademi for språk og litteratur (2024). *Det norske akademis ordbok NAOB*. <https://naob.no/>
- Dingstad, S. (2021). *Knut Hamsun og det norske holocaust*. Oslo: Dreyers forlag.
- Gjostein, V. (1939, 28. mai). Hvalrådets formann har drevet fusk – gjentar Bjarne Aagaard. Vil Stortinget øve rettferdighet mot Aagaard? *Tønsbergs Blad*, s. 10.
- Gustafsson, U.I. (2019). *Icebound frontiers of exploitation; Networks for whaling in the Polar regions, 1904-1931*. University of Groningen.
- Hamsun, M. (1953). *Regnbuen*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Haugdahl, M. (2013). *Fornuft og følelser. Forståelser og forvaltning av hval og hvalfangst*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Husby, E. (2018). *The Regulation of Whaling in the Falkland Islands Dependencies, 1904-1915*. Master's thesis in history. Norwegian University of Science and Technology (NTNU).
- Kolloen, I.S. (2003). *Hamsun. Svermeren*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Krohn-Holm, J.W. (1971). *Farriskildene i Larvik gjennom 150 år*. Larvik: Utgitt av Farris A/S. Hentet 19. januar 2023 fra: <https://www.nb.no/items/0472273c76b418108e6ea969b6bcdfe8?page=3>.
- Langberg, C.B. (1943). Bjarne Aagaard 70 år. *Norsk Hvalfangst-Tidene*. 1943. (Nr. 1).
- Meld. St. 21. (1932). *Om anvendelsen av avgiften ifølge § 8 i lov av 21 juni 1929 om fangst av bardehval*. Handelsdepartementet.
- Meld. St. 39. (1938). *Om bidrag av hvalavgiftsmidler til Bjarne Aagaard for hans arbeide med hvalfangstens historie*. Handelsdepartementet.
- Norges Handels og Sjøfartstidende (1914, 02. januar). Utlandet og den norske hvalfangst.
- Norges Handels og Sjøfartstidende (1929, 09. august). «Kosmos» en milepel i hvalfangstens historie.
- Norges Handels og Sjøfartstidende (1931, 30. juli). La hvalrådet sitte.

- Palmer, S. (2003). *Far from Moderate. An account and appraisal of some aspects of the human involvement with the natural environment of the Falkland Islands and South Georgia*. University of Portsmouth. Hentet 3. august 2022 fra: <https://nationalarchives.gov.uk/downloads/Natural%20History/General/Far%20from%20Moderate.%20An%20account%20and%20appraisal%20of%20some%20aspects%20of%20the%20human%20involvement%20with%20the%20natural%20environment%20of%20the%20Falkland%20Islands%20and%20South%20Georgia%20by%20Stephen%20Palmer%20Dec%202003.pdf>.
- Rasmussen, J. (1929, 27. april). Sandeherred – en bygd i rask vekst. *Sandefjords Blad*, s. 1.
- Ringstad, J.E. (2006). Bjarne Aagaard and his crusade against pelagic whaling in the late 1920s. I Ringstad, Jan Erik (Red.), *Whaling and History II*. Sandefjord.
- Ringstad, J.E. (2010). Who owns the history of whaling? The Norwegian whaling industry and the writing of modern whaling history. I Ringstad, Jan Erik (Red.), *Whaling and History III*. Sandefjord.
- Roberts, P. (2014). The friend who outstayed his welcome? Johan Hjort and the difficulties of bringing science to bear upon whaling. I Ringstad, Jan Erik (Red.), *Whaling and History IV*. Sandefjord.
- Ræstad, A. (1928). *Hvalfangsten på det frie hav*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Sandefjords Blad (1935, 6. februar). Bjarne Aagaard vil skrive sine memoirer.
- Sandnes Haukedal, R. (2023, 22. juni). *Bruno Latour*. Store norske leksikon. https://snl.no/Bruno_Latour
- Sejersted, F. (1993). *Demokratisk kapitalisme*. Oslo: Universitetsforlaget. Hentet 19. desember 2023 fra: <https://www.nb.no/items/5ed1976244e3fa87f954e26c5cb675cc?page=3>.
- Simonsen, A.H. (2018). *Kjærlighet og mørke. En biografi om Marie Hamsun*. Oslo: Res Publica.
- Tidens Tegn (1939, 6. mai). «Konsul Aagaards anklager er tøv!» sier professor Bergersen.
- Tjernshaugen, A. (2018). *Hvaleventyret. Hvordan vi nesten utryddet det største dyret som har levd*. Oslo: Kagge Forlag AS.
- Tønnessen, J.N. (1969). *Den moderne hvalfangsts historie. Bind 3*. Sandefjord: Norges hvalfangstforbund.
- Tønsbergs Blad (1930, 30. juni). Det sidste skud paa Jahrestammen. Hvalfangerselskapet Kosmos II konstitueret. En kraftig tale av Anders Jahre mot «sortseerne».
- Tønsberg Blad (1948, 2. mai). Bjarne Aagaard ridder av St. Olav.
- Vestfold Arbeiderblad (1939, 30. juni). Konflikten mellom Bjarne Aagaard og Hvalrådet er ute av verden.
- Vestfold Fremtid (1936, 18. april). En tvilsom votering i Hvalfangerforeningen.
- Vestfold Fremtid (1936, 8. mai). Da konsul Aagaard blev NEKETET bidrag fra hvalfondet.
- Walnum, R. (1931, 7. januar). Fangst og forskning i Sydishavet. *Aftenposten* (Morgenutgaven), s. 6.
- Østlands-Posten (1928, 16. april). Hvalpolitikk.
- Østlands-Posten (1931, 29. september). Konsul Aagaards angrep på ledelsen i norsk hvalfangst.
- Østlands-Posten (1936, 16. november). En fangstbestyrer om hvalfangsten – Og en uttalelse av Bjarne Aagaard.
- Østlands-Posten (1939, 20. mai). Bjarne Aagaard.

Utrykte kilder

- Arkivverket/Riksarkivet (RA). RA-PA-0188 Aagaard, Bjarne
- Arkivverket/Riksarkivet (RA). RA-S-1374 Fiskeridepartementet, Fangstkontoret
- Arkivverket/Riksarkivet (RA). RA-PA-0423 Steen, Sverre
- Arkivverket/Riksarkivet (RA). RA-S-1725 Utenriksstasjonene, Legasjonen/Ambassaden i Stockholm
- Vestfoldarkivet (VA). ARS-A-1006 Hvalrådet, kopisamling
- Vestfoldarkivet (VA). ARS-A-1008 Aagaard, Bjarne
- Vestfoldarkivet (VA). ARS-A-1317 Hvalfangstmuseets avisklippsamling